

SOSIOKULTTUURINEN INNOSTAMINEN VAI- KEIMMIN KEHITYSVAMMAISTEN HENKILÖI- DEN PÄIVÄTOIMINNASSA

Johanna Häkkinen
Kaisa Kukkonen
Emilia Siltanen

Opinnäytetyö
Tammikuu 2010

Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaali- ja terveysala

Tekijät HÄKKINEN, Johanna KUKKONEN, Kaisa SILTANEN, Emilia	Julkaisun laji Opinnäytetyö	Päivämäärä 11.01.2010
	Sivumäärä 57+3	Julkaisun kieli Suomi
	Luottamuksellisuus	Verkojulkaisulupa myönnetty
Työn nimi Sosiokulttuurinen innostaminen vaikeimmin kehitysvammaisten henkilöiden päivätoiminnassa		
Koulutusohjelma		
Sosiaali-ala		
Työn ohjaajat KOSKIMIES, Helena, LUNDAHL, Raija, MÄKELÄ, Miia (Kotikartano)		
Toimeksiantaja(t) Jyväskylän kaupungin vammaispalvelut / Kehitysvammaisten ryhmäkoti Kotikartano		
Tiivistelmä <p>Toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena oli toteuttaa ja kehittää päivätoimintaa aikuisille vaikeimmin kehitysvammaisille henkilöille Jyväskylän kaupungin asumispalveluyksikössä Kotikartanossa. Teoriapohjana päivätoiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa oli sosiokulttuurisen innostamisen teoria. Sosiokulttuurisen innostamisen teorian perusajatuksena on herättää ja innostaa ihmisiä toimimaan. Toiminnan tavoitteena on muutoksen avulla parantaa laadullisesti arjen sisältöä.</p> <p>Keväällä 2009 järjestettyihin kymmeneen päivätoimintatuokioon osallistui kahdeksan ryhmäkoti Kotikartanon asukasta. Ryhmä muodostui asukkaista, jotka olivat jääneet päivätoiminnan ulkopuolelle. Toimintatuokioiden tavoitteena oli tarjota asukkaille elämyksiä ja sisältöä arkeen erilaisten aistikokemusten avulla. Kantavana teemana toiminnassa oli sosiaalikultuurisen innostamisen teorian valossa helposti toteutettavat aisti- ja musiikkielämykset. Musiikillisessa osuudessa teimme yhteistyötä Jyväskylän ammattikorkeakoulun musiikin koulutusohjelman opiskelijoiden kanssa.</p> <p>Päivätoimintatuokioiden kautta toimimme asukkaille vaihtelua arkeen innostamalla heitä osallistumaan. Toiminnallisen osuuden ja tekemiemme havaintojen pohjalta kokosimme Kotikartanon ohjaajien käyttöön aistimateriaaleja sisältävän työkalupakin, jota hyödyntämällä on mahdollisuus elävöittää asukkaiden arjen kulttuuria sekä myös ohjaajien omaa työtä. Vaikeimmin kehitysvammaisten henkilöiden päivätoimintaa voidaan toteuttaa sosiokulttuurisen innostamisen periaatteiden mukaisesti ja aktivoida osallistujia yhteiseen toimintaan.</p>		
Avainsanat (asiasanat) Sosiokulttuurinen innostaminen, vaikeimmin kehitysvammainen, kehitysvammaisten päivätoiminta		
Muut tiedot		

Authors HÄKKINEN, Johanna KUKKONEN, Kaisa SILTANEN, Emilia	Type of publication Bachelor's Thesis	Date 11.01.2010
	Pages 57+3	Language Finnish
	Confidential	Permission for web publication
Title Socio-cultural motivation in the daytime activities of severely mentally disabled persons		
Degree Programme Social Services		
Tutors KOSKIMIES, Helena, LUNDAHL, Raija, MÄKELÄ, Miia (Kotikartano)		
Assigned by City of Jyväskylä's services for the disabled / Disabled persons' group home Kotikartano		
Abstract <p>The objective of this practice-based thesis was to develop and carry out daytime activities for adult, severely mentally disabled persons in the housing service unit Kotikartano which is organized by the city of Jyväskylä. The development and implementation of the daytime activities were based on the theory of socio-cultural motivation. The main idea behind the theory of socio-cultural motivation is to excite and inspire people to lead a more active life. The aim of the activities is to enhance the quality of the clients' everyday life.</p> <p>Ten daytime activity sessions were organized in spring 2009 and they were participated by eight inhabitants of Kotikartano housing service unit. The group consisted of those inhabitants who had been left out of other daytime activities. The aim of these daytime activity sessions was to offer experiences and meaningful content to the inhabitants' everyday life with the help of various sensory and musical experiences. The musical section was done in co-operation with students of the Degree Programme in Music at the Jyväskylä University of Applied Sciences.</p> <p>Through these daytime activity sessions we managed to bring variety in the inhabitants' lives and motivate them to participate. On the basis of the practice-based part of the study and observations made, a tool box was put together consisting of sensory materials for the staff at Kotikartano with the help of which they can vivify and enliven the inhabitants' culture of everyday life as well as their own work. The daytime activities of most severely mentally disabled persons can be implemented by methods of socio-cultural motivation and stimulate the participants to joint activities.</p>		
Keywords Socio-cultural motivation, severely mentally disabled, daytime activities of mentally disabled		
Miscellaneous		

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	3
2 SOSIOKULTTUURISEN INNOSTAMISEN TEORIA	5
2.1 Sosiokulttuurisen innostamisen käsitteitä	7
2.2 Sosiokulttuurinen innostaja	10
3 KEHITYSVAMMAISUUDEN MÄÄRITTELY	11
3.1 Kehitysvammalain määritelmä	12
3.2 WHO:n määritelmä	12
3.3 AAIDD:n määritelmä	13
4 VAIKEIMMIN KEHITYSVAMMAISTEN HENKILÖIDEN PÄIVÄTOIMINTA	14
4.1 Vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten maailma ja aistitoiminta	16
4.2 Musiikki ja värit	20
5 PROJEKTIN KULKU SOSIOKULTTUURISEN INNOSTAMISEN JA VAMMAISTYÖN NÄKÖKULMASTA	22
5.1 Sosiokulttuurinen innostamisprojekti	23
5.2 Alkukartoitus ja sosiaalinen diagnoosi	24
5.3 Toimintatuokiot ja innostamisen teoria	28
6 KOTIKARTANOLLA TOIMITAAN	31
6.1. Havainnointi ja vuorovaikutus toimintatuokioissa	31
6.2. Toimintatuokiot	33
7 EETTISYYS OSANA SOSIOKULTTUURISTA INNOSTAMISTA.....	49
8 POHDINTA.....	51
LÄHTEET.....	55
LIITTEET	58
Liite 1. Valokuvauslupa	58
Liite 2. Työkalupakki Kotikartanoon	59
Liite 3. Yhteenveto henkilö X:n osallistumisesta toimintatuokioihin.....	60

KUVIOT

KUVIO 1. Sosiokulttuurisen innostamisprojektin kulku	30
KUVIO 2. Aistilaatikko kiinni ja auki.....	36
KUVIO 3. Kontrasteja tuntoaistille	37
KUVIO 4. Maalaushetki	39
KUVIO 5. Valmiita maalauksia	40
KUVIO 6. Olemuskielen tulkintaa	40
KUVIO 7. Värirentoutuksen kankaita.....	41
KUVIO 8. Yhteistä musiikkia.....	45
KUVIO 9. Kevätkonsertti.....	46
KUVIO 10. Luonnon tuoksuja ja värejä	47
KUVIO 11. Metsän äänien kuuntelua	48
KUVIO 12. Sivelyä ruoholla.....	48

1 JOHDANTO

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli kehittää ja toteuttaa päivätoimintaa aikuisille vaikeimmin kehitysvammaisille henkilöille Kotikartanon ryhmäkotiin Jyväskylässä. Kiinnostus opinnäytetyön aiheeseen heräsi syventyessämme opintojemme aikana vaikeimmin kehitysvammaisten päivätoimintaan. Havaitsimme, että päivätoimintaa on tarjolla vähän tälle kohderyhmälle. Halusimme työmme kautta korostaa vaikeimmin kehitysvammaisten tasa-arvoista asemaa yhteiskunnassa. Idea opinnäytetyöhön nousi Kotikartanon työntekijöiden toiveesta yhden opinnäytetyömme tekijän ollessa harjoittelujaksolla ryhmäkodissa vuoden 2008 lopussa. Koska Kotikartanon 15 asukkaasta kahdeksan ei osallistunut tuolloin päivätoimintaa talon ulkopuolella, lähdimme pohtimaan kuinka myös heille voisi tarjota sisältöä ja osallisuutta arkeen. Aihe oli myös ajankohtainen, koska tiesimme opinnäytetyötä aloittaessamme syksyllä 2009 voimaan tulevista vammaispalvelulain muutoksista, jotka vaikuttavat vaikeimmin kehitysvammaisten henkilöiden päivätoiminnan toteuttamiseen (L 3.4.1987/380).

Ryhmäkoti Kotikartano on Jyväskylän kaupungin ylläpitämä aikuisten kehitysvammaisten asumispalveluyksikkö, jossa asui opinnäytetyömme toiminnallisen osuuden aikana keväällä 2009 15 asukasta. He olivat 18- 63-vuotiaita. Kotikartanon työntekijät ovat koulutukseltaan kehitysvammaisten hoitajia ja ohjaajia, lähihoitajia sekä sosionomeja. Yksi työntekijä on sairaanhoitaja. Työntekijöiden työnkuvaan kuuluu asukkaan tarpeiden kokonaisvaltainen huolehtiminen kaikissa arkipäivän toiminnoissa, toiminnan ohjaaminen ja ympäristövuorokautinen valvonta.

Vaikeimmin kehitysvammaisten opetukseen liittyviä selvityksiä on jo olemassa jonkin verran, mutta päivätoiminnan kehittämistä koskevia tutkimuksia ja opinnäytetöitä on tehty vähän. Kartoittaessamme aiempia tutkimuksia aiheesta löysimme muun muassa kaksi Jyväskylän ammattikorkeakoulussa tehtyä opinnäytetöitä: Antikaisen ja Immosen opinnäytetyö Täyttä elämää – Vaikeimmin kehitysvammaisten aikuisten hyvän elämän tukeminen asuntolassa aikuiskasvatuksen ja päivätoiminnan tukena vuodelta 2001 sekä Hernesnie-

men opinnäytetyö Vaikeimmin kehitysvammaisten päivätoiminta vuodelta 1996. Tutustuimme myös Halisen vuonna 1994 kirjoittamaan Kehitysvammaliiton julkaisuun Vaikeimmin kehitysvammaisten päivätoimintojen kehittäminen. Koska aiempia tutkimuksia on tehty vähän, opinnäytetyömme ajankohtaisuus korostuu.

Tutkimukselliseksi lähestymistavaksi valitsimme toiminnallisen opinnäytetyön. Ammattikorkeakoulun toiminnallisessa opinnäytetyössä yhdistyvät käytännön toteutus ja sen raportointi tutkimusviestinnän keinoin. Toiminnallisen opinnäytetyön lopullisena tuotoksena tulee aina olla jokin konkreettinen tuote. (Vilka & Airaksinen 2004, 9, 51). Ajatuksenamme oli kokeilla ja luoda työntekijöille toimintaideoita päivätoiminnan toteuttamisen tueksi.

Tärkeää toiminnallisessa osuudessa oli tuokioiden kokonaisvaltainen arviointi ja havainnointi. Arvioimme tuokioiden kulkua yksilöllisesti jokaisen asukkaan kohdalta sekä toimintaa yleisesti. Kirjasimme havaintomme jokaisen tuokion jälkeen ja tämän pohjalta analysoimme toteuttamaamme toimintaa suunnitellen samalla seuraavia toimintatuokioita. Toiminnallisen osuuden ja tekemiemme havaintojen pohjalta kokosimme Kotikartanon ohjaajien käyttöön aistimateriaaleja sisältävän työkalupakin, jota hyödyntämällä heillä on mahdollisuus elävöittää asukkaiden arjen kulttuuria sekä myös ohjaajien omaa työtä. Hyvä arki on kantava voima meidän jokaisen, myös vaikeimmin kehitysvammaisten aikuisten elämässä.

Opinnäytetyön toiminnallinen osuus toteutettiin keväällä 2009 kymmenenä päivätoimintatuokiona. Toimintaa järjestettiin yleensä kahdessa ryhmässä noin kerran viikossa. Toimintatuokioiden tavoitteena oli tarjota asukkaille elämyksiä ja sisältöä arkeen erilaisten aistikokemuksien avulla. Kantavana teemanäkökulmana toiminnassa oli sosiokulttuurisen innostamisen teorian valossa tarjotut aisti- ja musiikkielämykset. Musiikillisessa osuudessa teimme yhteistyötä Jyväskylän ammattikorkeakoulun musiikin koulutusohjelman opiskelijoiden kanssa. Työntekijöiden toiveet ja ajatukset huomioitiin toiminnan suunnittelun ja toteuttamisen yhteydessä. Heillä oli myös mahdollisuus osallistua tuokioihin.

Työssämme käsitelimme päivätoiminnan toteuttamista sosiokulttuurisen innostamisen teorian valossa. Kiinnostuimme sosiokulttuurisesta innostamisesta etsiessämme uusia lähestymistapoja vammaistyöhön. Omissa opinnoissamme erityiskasvatuksen ja vammaistyön suuntautumisvaihtoehdossa sosiokulttuurisen innostamisen teoriaa ei ole käsitelty. Pääasiallisena teorialähteenä olemme käyttäneet Leena Kurjen teosta ”Sosiokulttuurinen innostaminen. Muutoksen pedagogiikka” (2008).

2 SOSIOKULTTUURISEN INNOSTAMISEN TEORIA

Leena Kurki (2008) kuvailee kirjassaan, ”Sosiokulttuurinen innostaminen. Muutoksen pedagogiikka”, varhaisimpia innostajia kreikkalaisesta jumaltarustosta ja suomalaisesta mytologiasta lähtien. Suomalaista innostamisen historiaa ovat runonlaulu- ja arkkiviisuperinne sekä sadonkorjuuseen että muihin elinkeinoihin liittyvä yhteisöllinen toiminta juhlineen, leikkeineen ja tarinoineen. Voidaankin sanoa, että innostamista on ollut aina eri muodoissaan kaikkialla. (Kurki 2008, 7-12.)

Sosiokulttuurinen innostaminen on sosiaalipedagogiikan suuntaus, missä on pohjalla humanistinen kasvatustieteen ajattelu ja tavoitteena yhteisöllisyyden ja yksilöllisyyden tasapaino (Kurki 2002, 34, 118–119). Viime vuosikymmenten aikana sosiokulttuurinen innostaminen on laajalti levinnyt niin Eurooppaan, Kanadaan, Lähi-itään, Afrikkaan kuin Latinalaiseen Amerikkaan ja innostaa voidaan monin eri tavoin. (Kurki 2007, 69–71.)

Sosiokulttuurisen innostamisen metodologian edelläkävijänä on toiminut brasilialainen kasvatustieteilijä Paulo Freire (1921–1997). Freiren kasvatustieteen perusteena on Aristoteleen ajatus ”Olemme humaaneja silloin kun olemme vapaita. Todella vapaita olemme kun meillä on valinnan mahdollisuuksia”. Freiren vapautuksen pedagogiikan ydinkäsite on tiedostaminen. Freirelainen kasvatustieteen ajattelu ei anna ihmisten ongelmiin suoria vastauksia vaan ihmisten tulee oman tiedostamisensa kautta havahtua tilanteeseensa ja toimia sen parantamiseksi. Tässä yhteydessä voidaan puhua myös yhteisöllisestä osallis-

tumisesta, johon myös sosiokulttuurisessa innostamisessa pyritään ihmisten oman osallistumisen avulla saaden heidät integroitumaan yhteiskuntaan. (Kurki 2008, 36–39, 46–47.)

Leena Kurki esittelee kirjassaan myös muita sosiokulttuurisen innostamisen teoreetikkoja, jotka ovat vaikuttaneet hänen innostamisen teorian linjauksiin. Kurki (2008) nostaa esiin muun muassa Madridin Complutensen yliopiston professori J.V. Merinon sekä argentiinalaisen Ezequiel Ander-Eggin, joiden teorioita käsittelemme syvemmin opinnäytetyössämme. Merinon teoriassa innostamisen kaksi päätavoitetta ovat herättää henkiin elämä, missä sitä ei ole ja toimintaan innostaminen. (Kurki 2008, 21, 23.) Tämä ajatus kuvaa hyvin opinnäytetyömme lähtökohtaa.

Toinen tärkeä teoreetikko työmme taustalla on argentiinalainen sosiologi, taloustieteilijä, politologi ja aluesuunnittelija Ezequiel Ander-Egg, joka Kurjen (2008, 21) mukaan on tämän hetken innostamisen merkittävin vaikuttaja. Ander-Eggin kolme keskeistä ajatusta sosiokulttuurisen innostamisen kehittämisessä ovat:

- sosiaalitieteiden hyödyntäminen inhimillisen vapautuksen saavuttamiseksi
- sosiaalisten ja humanististen tieteiden avulla saadun tiedon soveltaminen käytäntöön sosiaalisten ongelmien ratkaisemiseksi sekä ihmisten elämänlaadun kohentamiseksi
- edellä mainittujen tietojen jakaminen mahdollisimman laajalti ihmisten tietoisuuteen, jotta he voisivat käyttää niitä oman kehityksensä välineenä niin yksilöinä kuin työyhteisöinä.

(Kurki 2008, 21–22.)

Leena Kurjen (2008,15) kirjassa sosiokulttuurista innostamista käsitellään teoreettisesti monelta kannalta, filosofis-ideologisesti sekä käytännönläheisesti. Kurjen (2008, 20) toiveena on, että ”jokainen lukija rakentaa sellaisen käsitteellisen synteessin innostamisen aatteesta ja toiminnasta, joka inspiroi juuri häntä ja ohjaa hänen toimintaansa ja suunnittelun ja arvioinnin prosessejaan.” Opinnäytetyömme toimintatuokioissa ja niiden arvioinnissa olemme pyrkineet soveltamaan sosiokulttuurisen innostamisen teorian eri muotoja siten, että

toimintatuokiot toisivat esiin vaikeimmin kehitysvammaisten henkilöiden yksilöllisen oman äänen. Tavoitteenamme oli myös kehittää vaikeimmin kehitysvammaisten henkilöiden arjen kulttuuria ja tuoda päivätoimintaa asukkaiden kotiin.

2.1 Sosiokulttuurisen innostamisen käsitteitä

Kulttuuri

Sosiokulttuuriseen innostamiseen yksi ydinkäsitteistä on *kulttuuri*, jolle löytyy monenlaisia määritelmiä (Kurki 2008, 54). Perinteentutkimuksen terminologiassa yksi kulttuurin määritelmä on seuraava: ”Kulttuuri on kulloisenkin yhteisön jäsenille ominaisten opittujen käyttäytymispiirteiden ja -kaavojen sekä näiden tuotteiden integroitunut, yhtenäinen kokonaisuus. Se on pääosin sosiaalisen keksimisen tulosta; biologiset tekijät ovat myöskin mukana (esim. ihmisen tiedonkäsittelyjärjestelmä sekä kyky käyttää kieltä). Kulttuuri siirtyy ja säilyy tiedonvälityksen ja oppimisen avulla.” (Helsingin Yliopisto 2009.)

Sosiokulttuurisen innostamisen teoreetikkojen (Ander-Egg, Unigarro, Ventosa) kulttuurimääritelmät Kurki (2006, 147–150) jakaa kolmeen eri näkemykseen:

- 1) kulttuuri on opiskeltua, perustuu tietoon ja luovaan taiteellisuuteen, osalliseksi kulttuurista pääsee vain tietyn kasvatuksen tuloksena
- 2) kulttuuri on sosiaalista perintöä, johon osin tiedostamattomasti sopeudutaan ja jokaisella kansalla on oma kulttuurinsa, jota yhteisön elämäntavat projisoivat
- 3) kulttuuri on ihmisen yksilöllisen elämän kokonaisuus, mutta sisältää yleismaailmallisen ajatuksen, vaikka on tietyn aikakauden ja ryhmän luomaa

Sosiokulttuurisen innostamisen kulttuurinäkemys nojautuu kohtaan 3, johon sisältyy historiallinen prosessi. Osallistuessaan historialliseen prosessiin ihminen on myös kulttuurinsa luoja, ei vain kulttuurinsa tuote. Samalla ihminen kulttuuria luodessaan luo myös tulevaisuuttaan. Kulttuuria ei tämän näkemyksen mukaan voida määritellä ulkopuolisten asiantuntijoiden tai taiteilijoiden avulla vaan kulttuuri muodostuu ihmisen aidosta ajattelusta, inhimillisestä käyttäytymisestä ja arkipäivän valinnoista. Ihmiset haluavat ottaa vastuuta

elämästään, jolloin kulttuuria rakentavat erilaiset arvot ja ihmisten omat aloitteet. Kaikki ihmiset osallistuvat kulttuuriin luomiseen. (Kurki & Nivala 2006, 147–150.)

Osallistuminen ja osallistaminen

Innostaminen on suunniteltua ja päämäärätietoista toimintaa, jossa ihmisten tasa-arvoistavaa ja osallistavaa yhteisöllistä dialogia herätellään toimimaan, vahvistetaan sitä sekä muutetaan toimintaa laadullisesti. Sosiokulttuurisen innostamisen osallistamisen kaksi peruskäsitettä ovat

- yhteisen kulttuurin saavutettavuus tasaveroisesti kaikille eli *kulttuurinen demokratisaatio* ja
- osallistuminen sekä dialogisuus moniarvoiseen kulttuuriin, sen kehittämiseen ja tuottamiseen eli *kulttuurinen demokratia*.

(Kurki 2008, 14, 57–59.)

Kulttuurinen, sosiaalinen ja kasvatuksellinen ulottuvuus

Sosiokulttuurinen innostaminen sisältää aina *kulttuurisen, sosiaalisen ja kasvatuksellisen ulottuvuuden* (Kurki & Nivala 2006, 154). Innostava toiminta aktivoi ja hyödyntää jo olemassa olevia osaamisen arkipäiväisiä resursseja. Tavoitteena on aikaansaada muutos parempaan ihmisten osallistumisen ja osallistamisen kautta. Innostaminen tarjoaa edellytyksen sosiaaliseen transformatioon eli muuntumiseen mahdollistaviin tilanteisiin ja onnistuessaan parantaa ihmisen elämisen laatua. Sosiokulttuurinen innostaminen antaa tilaa luovuudelle, synnyttäen uudenlaisia menetelmiä entisten toimimattomien tilalle. (Kurki 2008, 19–21.)

Tutkimuksellinen ote

Kurjen (2006, 2008) mukaan innostamisessa on myös aina mukana *tutkimuksellinen ote*. Teoreettisen perustan innostamiselle luo yksilön, yhteisön ja niiden välisten kanssakäymisten analyysi. Alussa lähdetään liikkeelle ihmisten arkipäivän todellisuuden arvioinnista; todellisuus on tunnettava ennen kuin sitä voidaan muuttaa. Seuraavaksi pohditaan, miksi todellisuus on sitä mitä se on, sekä visioidaan tulevaisuuden toimintaa. Tämän jälkeen siirrytään käytännölliseen vaiheeseen, jossa kaikkien osallisten kesken etsitään menetelmiä, joiden

avulla toimintaa voidaan kehittää kohti parempaa ja laadukkaampaa tulevaisuutta. (Kurki & Nivala 2006, 153–154; Kurki 2008, 90.)

Alkukartoitus ja sosiaalinen diagnoosi

Ennen innostamisprojektin käynnistymistä on todellisuus tunnettava ja tähän liittyy projektiin sopivien etukäteisselvitysten tekeminen. Innostamisprojektin pohjaksi on mahdollista tehdä ympäristöanalyysi, missä voidaan hyödyntää Ezequiel Ander-Egg kuuden kohdan alkukartoitusta:

1. *Kokonaistilanteen kartoittaminen*

Selvitetään vaihe vaiheelta innostamisprojektin kokonaistilanne suhteessa laajempiin yhteyksiin.

2. *Kulttuurisen tilanteen analyysi*

Havainnoidaan ihmisten kulttuurista elämää, kuinka ihmiset saavat tietoa alueen kulttuuritapahtumista ja mitä kulttuuritarjontaa on? Analyysi on myös kulttuuristen arvojen ja tapojen arviointia.

3. *Kulttuuritarpeiden kartoitus*

Kartoitetaan, mitä tarpeita projektissa mukana olevalla ryhmällä tai yksilöllä on oman kehitystarpeen kannalta.

4. *Kulttuuristen vaateiden tutkiminen*

Kulttuuriset vaatimukset voivat olla erilaisia, koska ne ovat sidoksissa ihmisten tietoisuuden tasoon. Kulttuurisilla vaatimuksilla voi näin ollen olla erilaisia muotoja, jotka on huomioitava.

5. *Tarpeiden hierarkisointi*

Kaikki tarpeet eivät ole samanarvoisia, hierarkisoinnissa on tärkeää säilyttää herkkyys dialogissa kaikkien toimintaan osallistuvien kesken.

6. *Resurssien kartoittaminen*

Inventoidaan käytettävissä olevat tilat, materiaalit, taloudelliset ja myös ihmilliset resurssit.

(Kurki 2008, 98–105.)

Alkukartoitusta seuraa tiiviisti *sosiokulttuurinen diagnoosi*, mikä tarkoittaa tehtyjen ongelmien ja havaintojen tiedostamista, niiden syitä ja vaikutuksia. Diagnoosin avulla tunnistetaan toimintaan vaadittavat resurssit ja välineet, määrittellään tärkeysjärjestys sekä tehdään toimintasuunnitelma. Diagnoosia tehtäessä on huomioitava tekijät, jotka voivat lisätä keskeytysten mahdollisuuksia

tai keskeytyksiin liittyviä muita syitä, jotka voivat olla esimerkiksi poliittisia, taloudellisia tai eettisiä. (Kurki 2008, 108, 112–114.)

Arviointi

Arviointi on osa sosiokulttuurisen innostamisen toimintaa ja se tulee suunnitella aina huolellisesti. Sosiokulttuurisessa innostamisessa arvioinnin tehtävänä on diagnostisoida, ennakoida, perehdyttää ja valvoa. Innostamisen arviointi on tapahtumaketju, johon sisältyy eettinen, tutkiva, jatkuva, joustava, muuttuva ja johdonmukainen reflektio. Innostamisen arvioinnissa on valittava aina *mitä arvioidaan*.

Arvioinnissa voidaan hyödyntää *prosessiarviointia*, jolloin keskeisenä tavoitteena on menettelyn jatkuva parantaminen. Arvioinnin tarkoituksena on peilata ja samanaikaisesti syventää ja edistää toiminnalle asetettuja tavoitteita. Koko tapahtumaketjun ajan arviointi ja toiminta ovat tiiviissä vuorovaikutuksessa ja toiminnassa mukana olevat ihmiset osallistuvat kaikki arviointiin. Tavoitteena arvioinnissa on määritellä innostamisen toiminnan vaikutukset ja tulokset ennen toimintaa, tällä hetkellä ja tulevaisuudessa. Prosessiarvioinnin lisänä on loppuarviointi, jossa mukana on usein ulkopuolisia arvioitsijoita. (Kurki 2008, 150–152.)

Innostamisen arvioinnissa voidaan käyttää monenlaisia arviointitapoja. Luokiteltaessa arviointia tavoitteiden mukaan arviointia voidaan tehdä joko summatiivisesti, jolloin arvioidaan toiminnan tuloksia tai formatiivisesti, jolloin arvioidaan toiminnan aikana tapahtuvaa toimintaa. Arviointi voi myös olla ulkoista arviointia, mikä tarkoittaa toiminnan ulkopuolelta tapahtuvaa arviointia tai sisäistä arviointia, missä kaikki toimintaan osallistuvat arvioivat toimintaa. Ulkoista ja sisäistä arviointia voidaan käyttää myös samanaikaisesti. Arviointia voidaan toteuttaa lisäksi projektin vaiheiden tai toteutettavan ohjelman mukaisesti. (Mts. 150–152.)

2.2 Sosiokulttuurinen innostaja

Ammatillisena tehtävänä innostaminen on sosiaalista työtä, jossa innostaja toimii usein moniammatillisessa työympäristössä. Sosiokulttuuriselta innosta-

jalta vaaditaan humaania, avointa ja herkistävää työtettä. Arjen tilanteiden jatkuva havainnointi erilaisissa yhteisöissä ja samalla yhteisön kulttuuristen arvojen vahvistaminen on osa innostajan ammatillista osaamista. Innostaja kehittää toimintaa ja osaa tulkita ryhmän sisältä tulevia signaaleja ja tuo ne näkyviksi muille ryhmän jäsenille. Ammatillisen innostajan tehtävänä on olla dialogissa ihmisten kanssa ja saada ryhmässä aikaan sisältäpäin kasvava muutos, jossa ryhmä itsessään alkaa tuottaa uusia näkökulmia ja uudenlaista parempaa omaa tulevaisuuttaan tai kulttuuria. Muutostarpeet innostaja kykenee muokkaamaan osaksi ryhmän toimintaa. Solidaarisuus - heikoimpien ja sorrettujen heidän omasta tahdostaan lähtevien ajatusten esiin tuominen on yksi innostajan päätehtävistä. (Kurki 2008, 80–84.)

Merkittävää on tulla hyväksytyksi yksilönä osana yhteisönsä kulttuuria ja tätä kokemusta tukemassa on ammatillisen innostajan humaani työote (Kurki 2007, 112). Innostamisen ideana on saada toiminnan aikana ihmiset aktiivisiksi toimijoiksi, jolloin lopulta ammatillista innostajaa ei enää tarvita, vaan ihmiset kykenevät vähitellen ottamaan vastuun toiminnastaan itse. Toiminnan tavoitteena on antaa ääni heille, joilla sitä ei ole. Tilanteen mukaan voidaan innostamista jatkaa niin kauan kun tavoitteeseen on päästy. (Kurki 2008, 136–137.)

Opinnäytetyömme toiminnallisessa osuudessa olimme sosiokulttuurisen innostajan roolissa. Tavoitteenamme oli aktivoida ja tukea vaikeimmin kehitysvammaisten henkilöiden osallisuutta omassa arjessaan.

3 KEHITYSVAMMAISUUDEN MÄÄRITTELY

Erilaisia kehitysvammaisuuden määritelmiä on historian kuluessa syntynyt useita. Koska kehitysvammaisuuden laaja-alainen ymmärtäminen on opinnäytetyömme sisällön kannalta olennaista, käsittelemme kolmea mielestämme tärkeintä kehitysvammaisuutta avaavaa näkökulmaa. Perinteisesti kehitysvammaisuuden kuvaamisessa on käytetty älyllisiä kriteereitä. Älykkyysosamäärän mittaamista painottavan määritelmän rinnalle on tullut myös toiminnallisempi määritelmä, jossa ratkaisevia tekijöitä ovat ihmisen edellytyk-

set, ympäristö ja toimintakyky. Myös Suomen lainsäädännöstä löytyy oma määritelmänsä kehitysvammaisuudelle.

3.1 Kehitysvammalain määritelmä

Tässä laissa säädetään erityishuollon antamisesta henkilölle, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vamman vuoksi ja joka ei muun lain nojalla voi saada tarvitsemiaan palveluksia. (L 519/1977, 1§)

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta eli kehitysvammalaki määrittelee kehitysvammaiseksi henkilön, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vamman vuoksi ja joka ei muun lain nojalla voi saada tarvitsemiaan palveluja. Tämä koskee kaikkia yksilön kehityksen aikana esiin tulevia vaikeimpia vammoja. Vammalla tarkoitetaan fyysistä tai psyykkistä vajavuutta, joka rajoittaa pysyvästi yksilön suorituskyykyä. (Kaski ym. 2009, 16.)

3.2 WHO:n määritelmä

Maailman terveysjärjestön (WHO) tautiluokituksen, ICD-10:n (International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems), mukaan älyllinen kehitysvammaisuus (retardatio mentalis) on tila, jossa mielen kehitys on estynyt tai vajaa. Heikosti kehittyneitä valmiuksia ovat erityisesti kehitysiässä ilmaantuvat taidot eli yleiseen henkiseen suorituskyykyyn vaikuttavat kognitiiviset, kielelliset, motoriset ja sosiaaliset taidot. Älyllinen kehitysvammaisuus voi luokituksen mukaan ilmetä joko yksinään tai yhdessä minkä tahansa fyysisen tai psyykkisen tilan kanssa. (Malm ym. 2004, 165.)

Älyllisen kehitysvammaisuuden astetta arvioidaan standardoitujen älykkyystestien avulla. Niitä on mahdollista täydentää asteikoilla, joilla mitataan sosiaalista sopeutumista. Koska älylliset kyvyt ja sosiaalinen sopeutuminen voivat muuttua ajan saatossa esimerkiksi kuntoutuksen myötä, älyllisen kehitysvammaisuuden asteen luokittelun tulisi perustua nykyhetken toimintatasoon. (Lääketieteellinen luokitus 2008.)

WHO:n tautiluokituksen mukaan älyllisesti kehitysvammaisia ovat ne, joiden älykkyyssosamäärä on alle 70. Suurimmalla osalla väestöstä älykkyyssosamäärä on välillä 80–120. Lievästi kehitysvammaisia ovat henkilöt, joiden älykkyyssosamäärä on 50–69, jolloin heidän älykkyyssikänsä on 9-11 -vuotiaan tasolla. Lääketieteessä käytetään tällöin diagnoosia Retardatio mentalis levis. Keskitasoisesti kehitysvammaisiksi katsotaan henkilöt, joiden älykkyyssosamäärä vaihtelee välillä 35–49 ja älykkyyssikä on 6-8 vuotta. Lääketieteellinen diagnoosi heidän kohdallaan on Retardatio mentalis moderata. Vaikeasti kehitysvammaisina pidetään henkilöitä, joiden älykkyyssosamäärä on 34–20 ja älykkyyssikä 3-5 -vuotta. Lääketieteellinen nimitys on tällöin Retardatio mentalis gravis. Syvästi kehitysvammaisia ovat henkilöt, joiden älykkyyssosamäärä on pienempi kuin 20 ja älykkyyssikä 0-2 – vuotiaan tasoa. Vastava lääketieteellinen termi tässä tapauksessa on Retardatio mentalis profunda. (Älykkyyssosamäärä ja kehitysvamma 2004; Kaski ym. 2009, 18.)

Kehitysvammaisuuden vaikeusasteita luokiteltaessa on huomioitava kehitysvammoihin usein liittyvät lisävammat ja – sairaudet. Näitä voivat olla aisti-, puhe- ja liikuntavammat, epilepsia, autismi, mielenterveyden häiriöt ja haastava käyttäytyminen. Lisävammojen ja – sairauksien lisäksi kehitysvammaisilla voi olla myös muita sekä akuutteja että pitkäaikaisia sairauksia. (Kaski ym. 2009, 19, 24.)

Diagnostisten luokittelujen yhteydessä on tärkeä painottaa sitä, että tarkoitus ei ole luokitella ihmisiä, vaan kuvata ihmisten terveydentilaan liittyviä aiheita, piirteitä ja tarpeita. Älyllisen kehitysvammaisuuden vaikeusasteen selvittäminen auttaa huomaamaan yksilön erityistarpeet ja kohdistamaan hänelle oikeanlaisia tukitoimia ja palveluita. (Mts.19.)

3.3 AAIDD:n määritelmä

Maailman vanhin kehitysvamma-alan järjestö ja johtavin kehitysvammaisuuden asiantuntija, Amerikan kehitysvammaliitto, AAMR (the American Association on Intellectual and developmental Disabilities) perustettiin jo vuonna 1876. Vuonna 2007 liitto muutti nimensä muotoon AAIDD (the American Association on Intellectual and developmental Disabilities). Älyllisestä kehitysvamma-

vammaisuudesta liitto on esittänyt vuonna 2002 viimeisimmän määritelmänsä, jossa huomioidaan myös yksilön toimintamahdollisuudet ja ympäristön vaikutus. Määritelmän mukaan älyllisessä kehitysvammaisuudessa on kyse älyllisten ja adaptiivisten taitojen sekä ympäristön vaatimusten välisestä vuorovaikutuksesta. (AAIDD - Amerikan kehitysvammaliitto 2008; Kaski ym. 2009, 16–17; Malm ym. 2004, 165.)

AAIDD:n määritelmän mukaan kehitysvammaisuus määritellään tämänhetkisen toimintakyvyn laaja-alaiseksi rajoittuneisuudeksi. Tunnusmerkillistä sille on merkittävästi keskimääräistä heikompi älyllinen toimintakyky, johon samanaikaisesti yhdistyy rajoituksia kahdessa tai useammassa seuraavista adaptiivisten taitojen yksilöllisesti sovellettavista osa-alueista: kommunikaatio, omatoimisuus, kodinhoito, sosiaaliset taidot, yhteisössä toimiminen, itsehallinta, terveys ja turvallisuus, oppimiskyky, vapaa-aika ja työ. Kehitysvammaisuuden tunnusmerkit ilmenevät ennen 18 vuoden ikää. (Kaski ym. 2009, 17.)

Opinnäytetyötä tehdessämme huomasimme, että kehitysvammaisuudesta käytettävät nimitykset vaihtelevat lähteistä riippuen. Käytämme työssämme pääsääntöisesti nimitystä vaikeimmin kehitysvammainen henkilö, koska tämä kuvaa parhaiten opinnäytetyömme toiminnallisessa osuudessa mukana olleita henkilöitä. Lähteisiin viitatessamme käytämme kuitenkin niissä esiintyviä määreitä kuten vaikeavammainen ja vaikeasti vammainen.

4 VAIKEIMMIN KEHITYSVAMMAISTEN HENKILÖIDEN PÄIVÄTOIMINTA

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista eli vammaispalvelulaki on säädetty jo vuonna 1987 (L 3.4.1987/380). Lisäys vaikeavammaisille henkilöille tarkoitetun päivätoiminnan järjestämisestä sisällytettiin vammaispalvelulakiin kuitenkin vasta vuonna 2006 (L 22.12.2006/1267, 8§). Laissa päivätoiminta määritellään seuraavanlaisesti:

Vammaisten henkilöiden päivätoimintaan kuuluu kodin ulkopuolella järjestettyä itsenäisessä elämässä selviytymistä tukevaa ja sosiaalista vuorovaikutusta edistävää toimintaa.

Päivätoimintaa järjestettäessä vaikeavammaisena pidetään työkyvyttöntä henkilöä, jolla vamman tai sairauden aiheuttaman erittäin vaikean toimintarajoitteen vuoksi ei ole edellytyksiä osallistua sosiaalihuoltolain (710/1982) 27 e §:ssä tarkoitettuun työtoimintaan ja jonka toimeentulo perustuu pääosin sairauden tai työkyvyttömyyden perusteella myönnettäviin etuuksiin.

Päivätoimintaa on järjestettävä mahdollisuuksien mukaan siten, että vaikeavammaisen henkilö voi osallistua toimintaan viitenä päivänä viikossa tai tätä harvemmin, jos vaikeavammaisen henkilö kykenee osallistumaan työtoimintaan osa-aikaisesti tai siihen on muu hänestä johtuva syy.

(L 22.12.2006/1267, 8b§)

Päivätoimintaa järjestetään siis kodin ulkopuolella ja sen tavoitteena on tukea itsenäisessä elämässä selviytymistä sekä edistää sosiaalista vuorovaikutusta. Vammaisten päivätoimintaa järjestää kunta vammaispalvelulain (L3.4.1987/380) mukaan ja se on maksuton sosiaalipalvelu. Sen sijaan aterioidista ja kuljetuksista voidaan periä maksu. (Päivätoiminta 2009.)

Lainmukaisesti päivätoiminnan tavoitteena on tukea itsenäisessä elämässä selviytymistä ja edistää sosiaalista vuorovaikutusta. Päivätoiminta voi pitää sisällään erimerkiksi luovaa toimintaa, kuten kädentaitoja tai musiikkia, liikuntaa, sosiaalisten taitojen harjaannuttamista tai ruoanlaittoa. Ehdottoman tärkeää on ottaa huomioon asiakkaan toimintakyky, elämänolot sekä omat toiveet. Henkilön toimintakyky ja palveluiden tarve arvioidaan palvelusuunnitelmaa tehtäessä. Toisin kuin työtoiminnassa, päivätoiminnassa ei valmisteta myytäviä esineitä tai palveluja, eikä siitä makseta työosuusrahaa tai muita korvauksia. (Päivätoiminta 2009.)

Viimeisimmät uudistukset tulivat vammaispalvelulakiin 1.9.2009. Niiden avulla edistetään vaikeavammaisten henkilöiden itsenäisyyttä ja itsemääräämisoikeutta. Uudistuksilla halutaan mahdollistaa vaikeavammaisten henkilöiden tasavertainen osallisuus yhteiskunnan erilaisiin toimintoihin. Uudistetun lain kaksi oleellista pykälää päivätoimintaa ajatellen ovat pykälät 3a (Palvelutarpeen sel-

vittäminen ja palvelusuunnitelma) ja pykälä 4 (Lain suhde muuhun lainsäädäntöön). Pykälä 3a takaa palveluja ja tukitoimia järjestettäessä vaikeavammaiselle henkilölle hänen yksilöllisten tarpeidensa huomioimisen. Pykälässä 4 säädettiin vammaispalvelulaki ensisijaiseksi kehitysvammalakiin nähden. (L 3.4.1987/3803a§, 4§; STM tiedotteet, vammaispalvelulain muutokset 2009.) Kun päivätoiminnan tarpeellisuus on kirjattuna lain vaatimassa palvelusuunnitelmassa, on kunnan näin ollen järjestettävä vaikeavammaiselle henkilölle päivätoimintaa (L 3.4.1987/380 8§).

4.1 Vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten maailma ja aisti-toiminta

Norjalainen Gunnar Kylén on tutkinut kehitysvammaisten tapaa ymmärtää ympäröivää todellisuutta. Hänen mukaansa ihmisen todellisuuskäsitys rakentuu aistikokemusten järjestäytyessä. Järjestämällä ympäristöstä aistien välityksellä saadut viestit toiminnan avulla viiteen kategoriaan rakentuu todellisuuskäsityksemme. Nämä viisi kategoriaa, jotka kuvaavat todellisuuden ulottuvuuksia ovat tilan-, ajan-, laadun-, määrän ja syyseuraussuhteidentaju.

Tilantajun avulla tarjotaan henkilölle muun muassa kokemuksia erilaisista äänistä, hajuista ja valosta erilaisissa ympäristöissä. Ajantajun kautta taas tarjotaan henkilölle kokemuksia ajankulusta ja kestosta. Hänelle tarjotaan esimerkiksi mahdollisuus tapahtumien ennakointiin selkeän päivärytmin ja tapahtumiin liittyvien signaalien kautta. Laaduntaju mahdollistaa ihmiselle erilaisia aistikokemuksia ja sitä kautta heille avautuu mahdollisuus ymmärtää esimerkiksi erilaisten esineiden ominaisuuksia sekä erilaisia materiaaleja. Määräntajuun liittyy mahdollisuuksia kokea erilaisia määriä, kuten esimerkiksi paljon – vähän tai suuri – pieni. Viides Kylénin kategoria pitää sisällään syy-suhteiden tajun. Sen avulla tarjotaan muun muassa mahdollisuus ymmärtää asioiden välisiä yhteyksiä ja oman toiminnan seurauksia. (Lehtinen ym. 1993, 18–21; Matero 2004, 176–177.)

Vaikka Kylén ei usko ajatukseen, että ymmärrystä voitaisiin kehittää harjoitusten avulla, jokaisen ihmisen todellisuuskäsitys voi jäsentyä ja rikastua oppimisen seurauksena. (Matero 2004, 177.)

Aistien toiminta on monimutkainen prosessi, se vaatii yhteistyötä monien elinten sekä aivojen välillä. Vaikeimmin kehitysvammaisen ihmisen aistitoimintojen pulmat eivät välttämättä johdu itse aistinelimen vauriosta, vaan hänen puutteellisesta kyvystään käsitellä saatuja aistikokemuksia ja hyödyntää niitä. Monet aivotoiminnan vauriot ovat niin varhaisessa kehitysvaiheessa tapahtuneita ja laaja-alaisia, että ne vaikuttavat kaikkeen tiedonkäsittelyyn. Vaikeimmin kehitysvammaisen ihminen reagoi moniin aistimuksiin kokonaisvaltaisesti ja tunneperäisesti kokien aistimukset joko miellyttävinä tai epämiellyttävinä. (Aistien merkitys vuorovaikutuksessa 2009.)

Vaikeimmin kehitysvammaisen ihmisen aistimisen ongelmien taustalta ei yleensä voida osoittaa vain yhtä syytä, vaan monilla heistä on eriasteisia aistimisen pulmia usealla eri aistialueella. Aistien yli- ja aliherkkykyydet tai näiden yhdistelmät ovat myös yleisiä. Vaikka jotkut aistialueet toimisivat aivan normaalistikin, heidän on kehitysvammaisuutensa vuoksi tavallista vaikeampi itse hyödyntää näitä hyvin toimivia aistejaan. (Aistien merkitys vuorovaikutuksessa 2009.)

Toisen ihmisen tuki on vuorovaikutuksessa äärimmäisen tärkeää. Kun löydetään parhaiten toimiva aistikanava ja opitaan viestimään tätä aistia käyttäen, vuorovaikutus voi onnistua kumppanin tuella. On tärkeä ottaa huomioon, että vaikeimmin kehitysvammaisen ihmisen vireystila saattaa vaihdella suuresti päivän mittaan ja tilanteesta toiseen. On myös tärkeää havainnoida, miten vaikeimmin kehitysvammaisen henkilö reagoi erilaisiin aistiärsykkeisiin, min-käläiset aistimukset lisäävät hänen tarkkaavaisuuttaan ja keskittymistään ja mitkä auttavat häntä rauhoittumaan ja keskittymään. Kun tunnetaan vaikeimmin kehitysvammaisen henkilön erityiset kiinnostuksen kohteet, on helpompi myös suunnitella vuorovaikutuksellista ja yhteistä tekemistä. (Aistien merkitys vuorovaikutuksessa 2009.)

Seuraavassa käsittelemme tunto-, kuulo-, näkö-, haju- ja makuaisteja lähemmin. Toteuttamissamme päivätoimintatuokioissa näiden aistien aktivointi korostui.

Tuntoaisti

Ihminen saa tietoa omasta kehostaan sekä esineistä ja niiden ominaisuuksista tuntoaistinsa avulla esimerkiksi koskettelemalla. Tuntoaisti sijaitsee pääosin ihossa ja se edustaa suurinta aistijärjestelmäämme yhdessä asento- ja liikeaistin kanssa. Tuntoaistin avulla aistimme niin kosketusta, painetta, kipua, kylmää, lämmintä kuin värinääkin. Hahmotamme oman kehomme ja sen ääri- viivat sekä koemme lihasten ja luuston olemassaolon ja toiminnan näiden kehoon kohdistuvien aistimusten avulla. (Tuntoaisti 2007.)

Tuntoaistilla on suuri merkitys silloin, jos ihmisellä on puutteita muiden aisti- alueiden, esimerkiksi näön toiminnassa. Näkövammaiset ihmiset saavat suuren osan aistitiedostaan nimenomaan tuntoaistin avulla. Myös vaikeimmin kehitysvammaisen ihminen tutustuu usein ympäristöönsä tunnustelemalla ja ottaa koskettamalla kontaktia toisiin ihmisiin. Tuntoaistimuksia voi helposti sisällyttää erilaisiin arjen tilanteisiin, kuten hoitotilanteisiin, pukeutumiseen, peseytymiseen ja ruokailemiseen. Erilaisia tuntokokemuksia tarjoavien tilanteiden yhteydessä kehoon kohdistuvat tuntokokemukset auttavat kehitysvammaista ihmistä hahmottamaan omaa kehoaan ja sen rajoja. (Tuntoaisti 2007.)

Kuuloaisti

Suuntaudumme ympäristöön ja saamme tietoa ympärillämme tapahtuvista asioista kuuloaistin avulla. Se rekisteröi erilaisia ääniä, erittelee niiden korkeutta ja voimakkuutta sekä auttaa paikallistamaan, miltä suunnalta äänet kuuluvat ja mikä sen aiheuttaa. Äänten perusteella pystymme myös ennakoimaan tulevia tapahtumia. Myös vaikeimmin kehitysvammaisen ihminen hahmottaa ympäristöönsä kuulonsa avulla ja reagoi ympäristönsä ääniin. Kiinnostus erilaisiin ääntä tuottaviin esineisiin saattaa herätä, kun ohjaaja tuo niitä yhteisen tarkastelun kohteeksi. Lautasen kilinällä voi viestiä lähestyvistä ruokailusta ja asukas voi tunnistaa myös huoneeseen tulevan työntekijän hänen tutuista askeleistaan. Kokemuksen myötä tutut äänet alkavat saada merkityksiä. (Kuuloaisti 2007.)

Näköaisti

Aisteista kaikkein erikoistunein ja toiminnaltaan monimutkaisin on näköaisti. Vastaanotamme ja käsittelemme näköaistin avulla jatkuvasti valtavan määrän

tietoa. Ihmiskehon aistitiedon käsittelystä jopa yli 80 prosenttia on varattu näköinformaation käsittelemiseen. Näkökyvyn avulla pystymme muun muassa kohdistamaan katseemme, seuraamaan liikkuvaa kohdetta, erottamaan yksityiskohtia taustasta, arvioimaan etäisyyksiä ja suuntia, havaitsemaan värejä sekä näkemään pimeässä tai hämärässä.

Jopa yli kolmasosalla vaikeimmin kehitysvammaisista ihmisistä on näkövamma. Se vaikuttaa heidän kykyynsä vastaanottaa näköaistin välittämää tietoa ja ymmärtää näkemiensä asioiden merkitystä. Vaikeimmin kehitysvammaisen ihmisen näköaistin aktivoimisessa on ajatuksena innostaa näön mahdollisimman monipuoliseen käyttöön. (Näköaisti 2007).

Haju- ja makuaisti

Hajuaistin kautta ihminen saa tietoa syömänsä ruoan sekä hengittämänsä ilman laadusta. Haju- ja makuaisti liittyvät läheisesti toisiinsa, koska ilman yhteistoimintaa hajuaistin kanssa emme pysty erottamaan makuja tarkasti. Toisinaan emme osaa nimetä haistamaamme hajua, mutta ne herättävät usein miellyttäviä tai epämiellyttäviä reaktioita kokemukseen ja muistoihin perustuen. Haju- ja makuaistimukset voivat aiheuttaa myös voimakkaita emotionaalisia elämyksiä. (Lehtinen 1993, 12–13.)

Kokemuksen myötä ihminen pystyy erottelemaan erilaisia hajuja toisistaan ja paikallistamaan hajun lähteen. Erilaiset, yksilölliset mieltymykset ja kokemukset aiheuttavat sen, että jokainen meistä aistii tuoksuja ja hajuja hyvin eri tavoin. (Haju- ja makuaisti 2007.)

Vaikeimmin kehitysvammaisilla henkilöillä haju- ja maku aistimusten merkitys korostuu varsinkin, jos muiden aistien toiminnassa on puutteita. Näiden kahden aistimuksen kehittymiseksi olisi tärkeää tarjota riittävän selkeitä, toisistaan erottuvia aistimuksia. Haju- ja makuaistimuksia voidaan tarjota helposti ruokailun ja peseytymisen yhteydessä sekä ulkoillessa. Ruokailun yhteydessä voi maistella ruoka-aineita ja peseytyessä voi haistella saippuaa. Ulkona liikuttaessa maku- ja hajuaisteja voi aktivoida muun muassa marjoja maistelemalla ja kukkia haistelemalla. Eri toimintoja ennen tarjottavat maku- tai hajuaistimukset voivat myös auttaa vaikeimmin kehitysvammaista henkilöä ennakoimaan ja hahmottamaan mitä seuraavaksi tapahtuu. (Haju- ja makuaisti 2007.)

4.2 Musiikki ja värit

Musiikissa on voimia, jotka koskettavat ihmisiä hyvin monitahoisesti. Musiikki vaikuttaa ihmiseen fyysisesti, psyykkisesti, emotionaalisesti, visuaalisesti ja sosiaalisesti. (Bojner-Horwitz & Bojner 2007, 70.) Musiikki stimuloi samanaikaisesti ihmisen mieltä ja kehoa. Tutkimusten mukaan musiikki vaikuttaa suoraan ihmisen keskushermostoon, vegetatiiviseen hermostoon, hengitykseen, pulssiin ja lihasjännitykseen. Musiikkielämys vilkastuttaa myös mielihyvää tuottavien ja kivun tunnetta vähentävien endorfiinien määrän lisääntymistä elimistössä. Niiden tuottama mielihyvä voi olla yksi tehokkaimmista vuorovaikutuskeinoista vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten kanssa. Musiikki vähentää myös kehon jännitystä ja purkaa siten stressiä ja edistää fyysistä terveyttä. (Ahonen 1993, 43, 50, 54.)

Musiikin vaikuttavia elementtejä ovat rytmi, harmonia ja melodia. Näiden yhdistelmällä ihminen luo mieleensä erilaisia asioita mm. värejä, muotoja ja tilanteita. Musiikki nouseekin monesti ihmisen sisältä peilaten hänen kokemuksiinsa ja tunteitaan. (Mts. 45.)

Melodia

Melodia vaikuttaa ihmisen ajatuksiin. Sen seuraaminen on kuin kirjan lukeminen ja juonen ymmärtäminen. Melodia sisältää jännitteitä ja toisaalta vapauttavia kohtia, jotka vaikuttavat kaikkiin musiikin kanssa tekemisissä oleviin ihmisiin - olivat he sitten luomassa tai kuuntelemassa musiikkia. (Mts. 44–45.)

Musiikki on myös tehokas vuorovaikutuksen ja kommunikaation väline silloin, kun puheen kautta ei ole mahdollista luoda kontaktia ja saada aikaan vuorovaikutusta. Musiikin välityksellä ei välttämättä tarvita sanoja tunteiden ja halujen ilmaisemiseen. (Mts. 1993, 252–253.) Kaiken kaikkiaan musiikki on hyvä kommunikointikeino henkilön iästä, kulttuurista ja kehitystasosta riippumatta.

Vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten käsitys ympäristöstä ja omasta kehonkuvastaan on usein hajanainen. Musiikin selkeillä ja yksinkertaisilla muodoilla voidaan luoda järjestystä ihmisen elämään. Musiikin selkeys yhdistettynä muuhun aististimulaatioon, kuten kosketteluun, silittelyyn ja kehon osien

liikutteluun tarjoaa vaikeimmin kehitysvammaisille ihmisille kokonaisvaltaisia ja jäsentyneitä kokemuksia. (Mts. 257.)

Rytmi ja harmonia

Fysikaalisesti ajateltuna rytmi on olemassaolon perusta. Sen koko toiminta perustuu rytmisiin toistoihin. Ihmiskehon toiminta on rytmistä. Musiikillisesti rytmillä voi olla joko kiihdyttävä tai hidastava vaikutus ihmisen kehoon. Keho voi reagoida rytmiin verenkierron, hengityksen ja sydämen sykkeen kautta. Rytmillä on todettu olevan neljä erilaista vaikutusta ihmiseen. Se rauhoittaa, lisää rohkeutta, rentouttaa ja vapauttaa. (Mts. 43–44.)

Harmonia vaikuttaa ihmisen tunnepuoleen. Duurisoinnut, jotka yleisesti mielletään positiivisiksi soinnuiksi, luovat rohkeutta ja voimaa. Mollisoinnut puolestaan mielletään enemmän negatiivisiksi soinnuiksi ja ne auttavat ihmistä enemmän surussa ja murheessa. (Mts. 44.) Vaikutukset ovat aina yksilökohtaisia ja ne voivat olla joskus myös päinvastaisia.

Värit

Värit vaikuttavat monella tapaa ihmisiin, usein tiedostamattamme. Ne vaikuttavat kehoon heijastaen tunteita, vaikuttamalla mielialaan, muuttamalla käyttäytymistä ja jopa ulkonäköä. Sateisena ja harmaana päivänä, kun värit ympäriltämme ovat sumenneet ja valoa on niukasti, tunnemme itsemme helposti alakuloisiksi. Aurinkoisena päivänä ympäristön värien loistaessa kirkkaana olo on usein päinvastaisesti positiivinen ja energinen. Kaikki ihmiset reagoivat ympäristön väreihin, mutta havaitsemme ne yksilöllisesti. Värien eri tavalla näkeminen johtuu osittain jokaisen yksilöllisestä fysiologisesta rakenteesta, mutta siihen vaikuttavat myös ihmisen omat ajatukset ja muistot. Värien merkitystä korostetaan muun muassa pukeutumisessa, sisustuksessa ja mainonnassa. Värien parantavaan voimaan myös uskotaan esimerkiksi väriterapian avulla. (Reid 2003, 14–16, 36, 38, 62.)

Valoa sisältävät värit yhdistyvät eri tavoin kuin pigmenttiä eli väriainetta sisältävät värit, joita käytetään kankaissa ja maaleissa. Värejä kuvaillaan usein lämpimiksi tai kylmiksi. Keltainen väri yhdistetään auringonpaisteeseen ja punainen väri tuleen, kun taas sininen, vihreä ja violetti koetaan viileiksi ja rau-

hoittaviksi väreiksi. Nämä viileät värit tuovat useille mieleen veden ja kostean ruohon. Pigmenttivärien välisiä suhteita havainnollistetaan usein värikartan avulla. (Mts. 10.)

Pigmenttivärit jaetaan yleensä kolmeen kategoriaan. Perus- eli primäärivärejä ovat punainen, keltainen sekä sininen. Toinen kategoria muodostuu väli- eli sekundääriväreistä, joita saadaan sekoittamalla kahta perusväriä. Perusvärejä ja välivärejä yhdistelemällä syntyy värien kolmas kategoria, tetriärivärit. (Andrews 2000, 19.)

Antiikin filosofit kutsuivat aisteja sielun ikkunoiksi. Se on kaunis ja asuva nimi niille taiturimaisille kehomme solurykelmille, jotka ovat välttämättömiä vuorovaikutukselle, tiedonsaannille ja oppimiselle. Kun silmä näkee, korva kuulee, iho tuntee, nenä haistaa ja suu maistaa, saamme tietoa, näkemyksiä, kokemuksia ja tuntemuksia. Aistien kautta aivot saavat ajateltavaa, ilman aistitoimintaa ei olisi ajattelua. (Saar 2000, 5.)

5 PROJEKTIN KULKU SOSIOKULTTUURISEN INNOSTAMISEN JA VAMMAISTYÖN NÄKÖKULMASTA

Sosio-kulttuurisen innostamisen teoria sisältää laaja-alaisesti erilaisia menetelmiä, joita voidaan hyödyntää vammaistyössä. Avaamme teorian soveltuvuutta yleisesti vammaistyöhön J.V. Merinon sosio-kulttuurisen innostamisen avainkäsitteiden kautta, jotka ovat; *antaa elämä ja innostaa, välittää ja ryhtyä välittäjäksi sekä muuttaa laadullisesti.*

Antaa elämä ja innostaa kohdan tavoitteena on ihmisten aito kohtaaminen, paikallisen kulttuurisen luovuuden ja moniarvoisuuden tukeminen (Kurki 2008, 23). Mielestämme vammaistyössä humanin työotteen pitäisi olla toiminnan lähtökohta. Se mahdollistaa tasa-arvoisen ja luottamuksellisen asiakassuhteen syntymisen. Näemme myös tärkeänä arvostaa ja tukea eri asumispalveluiden asukkaiden ja työntekijöiden vuorovaikutuksellisuutta, yhteisöllisyyttä sekä heidän yhdessä elämäänsä ja luomaansa arjen kulttuuria. Innostamisella voidaan mielestämme rikastuttaa arkea erilaisilla kokemuksilla.

Välittää ja ryhtyä välittäjäksi kohdan tavoitteena on projektien ja yhteistyön avulla luoda yhteisöllisiä oma-aloitteellisia ryhmiä, joissa voidaan tukea ihmisten luovaa osallistumista (Kurki 2008, 23–24). Uskomme, että innostamisen avulla voidaan myös vammaistyössä osallistaa laaja-alaisesti sekä asukkaita että koko työyhteisöä. Samalla on mahdollista luoda erilaisia ryhmiä, joiden avulla edesautetaan vammaisten integroitumista yhteiskuntaan.

Muuttaa laadullisesti kohdan tavoitteena on solidaarisuuden lisääminen niin asenteisiin kuin eri tilanteisiin. Pyrkimyksenä on muuttaa kokonaisvaltaisesti rakenteita ja niissä toimivia ihmisiä luovemmiksi, aktiivisemmiksi ja osallistuvammiksi (mts. 24). Näemme vammaistyön moniammatillisena osaamisena, jossa kaikkien työntekijöiden osallisuus näkyy asiakkaan hyvinvoinnissa. Sosiokulttuurisen innostamisen teoriassa painotetaan arjen laadun parantamista oman osallisuuden kautta. Koska vaikeimmin kehitysvammaisilla henkilöillä ei ole kykyä parantaa itse oman arkensa laatua, heidän äänenään ovat kaikki heidän arkeensa osallistuvat ihmiset. Mielestämme innostamisen avulla on mahdollista vaikuttaa myönteisesti koko työyhteisön arjen hyvinvointiin.

Vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten osallisuus heitä ympäröivän kulttuurin kanssa ei aina toteudu tasavertaisesti. Tähän vaikuttavat luonnollisesti asukkaiden oma fyysinen ja psyykinen hyvinvointi, mutta merkittävä tekijä on heidän päivittäinen asumisympäristönsä. Haasteena vammaistyössä kodinomaisen palveluasumisen arjessa on, kuinka osallista vaikeimmin kehitysvammaisia henkilöitä sekä, miten tuoda arkeen vaihtelua ja elämyksiä. Tähän haasteeseen paneuduimme opinnäytetyömme alusta lähtien sosiokulttuurisen innostamisen avulla ja pidimme mielessämme koko projektin ajan Merinon innostamisen päätavoitteet: *”herätetään henkiin elämä siellä missä sitä ei ole ja innostetaan toimintaan”* (Kurki 2008, 23).

5.1 Sosiokulttuurinen innostamisprojekti

Toimintatuokiot noudattivat sovelletusti Kurjen (2008, 118) kuvaamaa *aktiiviteettien ja projektien ohjelmointia* sekä *sosiaalista projektia*. Kuvaamme sosiokulttuurisen innostamisen teoria- ja toimintaosuuden yhdistymistä kaaviokuvalla (ks Kuvio 1., 30).

Aktiviteettien ja projektien ohjelmointi merkitsee tulevaisuuden visiointia, jolloin mietitään mitä tullaan tekemään ja samalla ennakoidaan tahdottavaa tulevaisuutta. Alkukartoituksen ja sosiaalisen diagnoosin avulla saadaan esiin ohjelmoinnin alkutilanne. Lopputilanne on yhtä aikaa sekä tila että tavoitteet, joihin pyritään. Alku- ja lopputilanteiden välissä toteutetaan suunnitellusti erilaisia toimintoja, jotka tähtäävät muutokseen alkutilanteesta lopputilanteeseen edettäessä. (Kurki 2008, 118.)

Sosiaalisessa projektissa tavoitteena on todellisuuden parantaminen. Tavoitteenamme oli kehittää arjen rutiineja elävimmiksi ja luoda toimivaa päivätoimintakulttuuria Kotikartanon asukkaille. Sosiokulttuurisessa innostamisessa keskeistä on ihmisten oma osallistuminen, johon pyritään jo suunnitteluvaiheessa. Koska kyse on vaikeimmin kehitysvammaisista henkilöistä, haasteeksi osoittautui toimintaan osallistuvien oman äänen esiintuominen. Käytimme tässä hyödyksemme innostamisprojektiin kuuluvaa jatkuvaa arviointia, jossa havainnoinnin avulla tarkkailtiin osallistujien reaktioita toimintaan. (Kurki 2008, 19–21, 120–121.)

5.2 Alkukartoitus ja sosiaalinen diagnoosi

Perustana sosiokulttuuriselle innostamiselle on todellisuuden tiedostaminen ennen sen muuttamista (Kurki 2008, 98). Innostamisprojektin alkaessa pohdimme yhdessä Kotikartanon opinnäytetyömme ohjaajan kanssa asiakkaiden toimintakykyä ja mahdollisuuksia osallistua myöhemmin järjestämäämme toimintaan. Suunnitteluvaiheessa halusimme saada lisätietoa asukkaille soveltuvista menetelmistä myös koko työyhteisöltä. Esittelimme opinnäytetyömme aiheen koko työyhteisölle palaverissa 10.2.2009 sekä jätimme työyhteisölle ”ideakirjan”, johon toivoimme työntekijöiden kirjoittavan ideoita ja toiveita tulevia toimintatuokiota varten.

Palaveriin osallistuminen ja ideakirja olivat molemmat osa sosiokulttuurisen innostamisen suunnittelua. Analysoimme Kotikartanon todellisuutta yksityiskohtaisemmin alkukartoituksen ja sosiaaliseen diagnoosin avulla (Kurki 2008, 98–99). Analyysiä tehdessä hyödynsimme omien havaintojemme lisäksi työntekijöiden suullista ja ideakirjan kautta tullutta palautetta. Sosiaalisessa diag-

noosissa pyrimme löytämään esiin tuleviin haasteisiin vaihtoehtoja, joita voidaan toiminnan aikana kehittää eteenpäin.

Seuraavana on kuvattuna Ezequiel Ander-Eggin kuuden kohdan alkukartoitus sekä sitä seuraava sosiaalinen diagnoosi, jotka antoivat toiminnallemme suuntaa. Kaaviokuvassamme alkukartoitusta ja sosiaalista diagnoosia olemme kuvanneet kirjaimella A (ks. Kuvio 1., 30).

1. Kokonaistilanteen kartoittaminen

– Miten ja miksi tähän tilanteeseen on tultu, mikä tilanne on nyt ja tulevaisuudessa?

Kotikartanossa on ollut aiemmin työntekijöiden järjestämää päivätoimintaa. Päivätoiminnan suunnitteli varaesimies ja toteutuksesta vastasivat työntekijät tuvittain kolme kertaa viikossa. Päivätoiminnan toteutus hiipti vähitellen ja sen järjestäminen loppui vuoden 2008 alussa. (Mäkelä 2009.) Tällä hetkellä Kotikartanossa ei järjestetä päivätoimintaa.

Sosiaalinen diagnoosi

Opinnäytetyöryhmästämmme kaksi opiskelijaa oli ollut harjoittelussa tai työskennellyt ennen opinnäytetyömme alkamista Kotikartanossa. He olivat seuranneet Kotikartanon asukkaiden arkea ja siinä olevia haasteita, joista yksi oli päivätoiminnan puuttuminen. Vierailimme ennen toimintatuokioiden aloittamista Kotikartanossa ja tutustuimme asukkaisiin sekä keskustelimme opinnäytetyömme ohjaajan sekä muiden tapaamiemme työntekijöiden kanssa. Osallistuimme myös kuukausipalaveriin ennen toiminnan alkamista. Työyhteisötapaamisten ja meidän opiskelijoiden havaintojen yhteenvetona näimme arjen elävöittämisen tarpeelliseksi niiden asukkaiden kohdalla, jotka eivät osallistu päivätoimintaan. Toimintatuokioiden avulla lisäämme asukkaiden osallisuutta arjessaan.

2. Kulttuurisen tilanteen analyysi

– Ihmisten kulttuurisen elämän havainnointi?

Kotikartanossa käy kerran kuukaudessa esiintymässä haitarin soittaja koko Kotikartanon väelle. Asukkaat käyvät ohjaajien kanssa ostoksilla

lähialueen ja keskustan kaupoissa tarvittaessa. Lisäksi ohjaajat käyvät asukkaiden kanssa teatterissa, konserteissa, ravintolassa syömässä ja ulkoilemassa mahdollisuuksien mukaan.

Sosiaalinen diagnoosi

Vaikeasti kehitysvammaisina asukkaat eivät voi itse vaikuttaa arjen valintoihinsa. Opiskelijoiden tekemistä havainnoista sekä Kotikartanon työntekijöiden kanssa käydyistä keskusteluista voitiin yhteenvetona todeta päivätoimintaan osallistumattomien asukkaiden arjessa olevan kulttuurielämyksiä vähän.

3. *Kulttuuritarpeiden kartoitus*

– Mitä ovat kulttuuriset tarpeet ihmisillä, jotka eivät kykene esittämään kulttuurisia vaatimuksiaan?

Kotikartanossa kaikille asukkaille halutaan tarjota mahdollisuus osallistua suomalaiseen kulttuuriin. Päivätoimintaan osallistumattomilla asukkailla ei ole vaikeavammaisuutensa vuoksi mahdollista ilmaista, millaista toimintaa he arkeensa haluaisivat.

Sosiaalinen diagnoosi

Näimme lähtökohtana kulttuuritarpeiden toteutumiselle asukkaiden tasavertaisen osallistamisen. Toimintaa suunnitellessamme ja toteuttaessamme halusimme havainnoida ja ottaa huomioon mahdollisuuksien mukaan asukkaiden yksilöllisiä arjen tilanteita ja niistä kumpuavia tarpeita.

4. *Kulttuuristen vaateiden tutkiminen*

– Miten vaatia kun ei tiedä olemassa olevia mahdollisuuksia?

Asukkailla ei oman kehitysvammansa vuoksi ole edellytyksiä tai tietämystä, millaista kulttuurista toimintaa heille olisi tarjolla.

Sosiaalinen diagnoosi

Toimintatuokioiden tavoitteena oli tuoda työrutiinien keskelle helposti arjessa toteutettavia erilaisia kulttuurisia elämyksiä asukkaille.

5. *Tarpeiden hierarkisointi*

– Mitkä tarpeet ovat etusijalla tai kuinka luoda toimintaa, joka saa ihmiset liikkeelle?

Pohdimme ennen toimintatuokioiden alkamista ja myös koko toiminnan ajan, miten arvioida millaisella toiminnalla on ensisijaista merkitystä asukkaiden arkeen ja kokemukseen osallisuudesta omaan kulttuuriinsa. Mietimme, miten lisätä työssä jaksamista ja innostaa työntekijöitä mukaan toimintatuokioiden järjestämiseen.

Sosiaalinen diagnoosi

Asiakkaiden ja työntekijöiden tarpeet ja hyvinvointi ovat tiiviisti sidoksissa toisiinsa, joten näimme ne yhtä arvokkaina.

6. *Resurssien kartoittaminen*

– Toiminnalliset tilat, ympäröivä luonto, materiaalit, apuvälineet ja inhimilliset resurssit?

Kotikartanon tilat ja ympäristö ovat toimivia päivätoimintaa ajatellen. Toimintaa kehitellessämme esiin nousi työn kuormittavuus työskennellessä vaikeimmin kehitysvammaisten henkilöiden kanssa. Mietimme, kuinka voisimme tuoda työmenetelmiin työssä jaksamista tukevia voimavaroja ja samalla, miten tuoda esiin työntekijöiden ammatillisen osaamisen monipuolisuutta.

Sosiaalinen diagnoosi

Pystyimme hyödyntämään toimintatuokioissa Kotikartanon avaria yhteistiloja sekä läheistä luontoa. Kotikartanolla oli toimintaamme sopivia rytmisoittimia, askartelumateriaaleja sekä äänentoistolaitteet. Matalan kynnyksen toteutustapaa mukaillen minimoimme kustannukset. Halusimme toteuttaa toimintaa, joka olisi mahdollista tasapuolisesti kaikille toimintakyvystä riippumatta. Työntekijöille suunnittelimme toimintaa, joka ei kuormittaisi heitä lisää, vaan päinvastoin kohentaisi työntekijän viireystilaa päivätoiminnan aikana. (Kurki 2008, 98–105.)

5.3 Toimintatuokiot ja innostamisen teoria

Ennen toiminnallisen osuuden alkamista jäsensimme innostamisen teorian sopivuutta toimintatuokioihin Merinon sosiokulttuurisen innostamisen teoriarungon avulla. Merinon muotoilema innostamisen teoriarunko sisältää kahdeksan kohtaa, joiden tulisi olla läsnä toiminnassa koko innostamisen ajan (Kurki 2008, 23–24). Kaaviokuvassamme jäsenitys on merkitty kirjaimella B (ks. Kuvio 1., 30).

- Sosiaalisella toiminnalla luodaan yhteisöllinen liike ja muutos sekä vahvistetaan niitä (Kurki 2008, 24). Mielestämme toteuttamalla päivätoimintaa vaikeimmin kehitysvammaisten henkilöiden kotona, voimme samalla koskettaa työyhteisön sisäisiä rakenteita ja tuoda erilaisia näkemyksiä toimintaan.
- Kasvatuksen avulla juurrutetaan autonomista ja osallistavaa pedagogiikkaa, josta kehittyy menetelmiä toimintaan (mts. 25). Toimintatuokioiden aikana voimme kokeilla erilaisia menetelmiä ja kehittää niiden toimivuutta.
- Tavoitellaan kulttuurista demokratisaatioita ja demokratiaa (mts. 25). Haluamme toimintatuokioissa tarjota kaikille tasa-arvoisesti mahdollisuuden osallistua erilaiseen kulttuuriseen toimintaan ja samalla voimme luoda uutta toimintakulttuuria.
- Vahvistetaan ja luodaan itsenäisiä sosiaalisia ryhmiä sekä jo toimivien ryhmäprosessien syntymistä (mts. 25). Toimintatuokiota järjestämällä voimme tarjota myös vaikeimmin kehitysvammaisille henkilöille omaa ryhmätoimintaa.
- Erilaisia sosiaalisia käytänteitä yhdistämällä mahdollistetaan ryhmässä aloitteellisuus, osallistuminen ja toiminta sekä toiminnan merkityksen pohdinnan vuorovaikutus (mts. 26). Tarjoamme asukkaille ja työntekijöille mahdollisuuden osallistua jo ennen toiminnan aloittamista ja sen aikana suunnitteluun, toimintaan sekä arviointiin.
- Tiedostetaan tarpeet ja ongelmat, ollaan vuorovaikutuksessa ongelmia selvittellen sekä hyödyntäen erilaisia sosiaalisen työn tekniikoita (mts. 26–27). Mielestämme keskustellen, palavereihin osallistumalla ja idea-

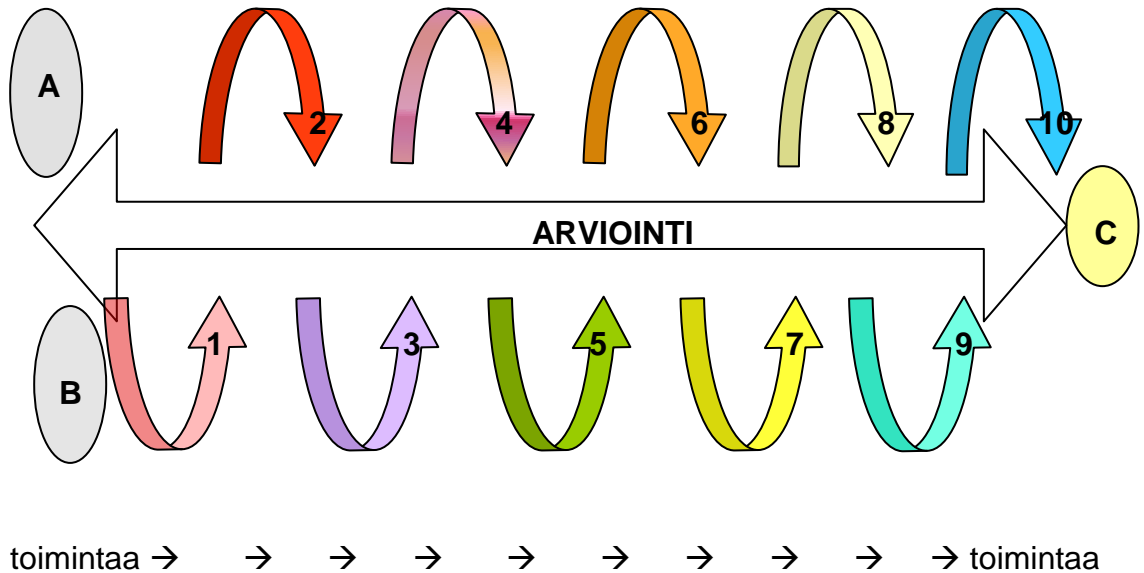
päiväkirjan avulla voimme yhdessä työyhteisön kanssa kehittää päivätoimintaa sekä lisätä vastavuoroista toimintaa.

- Etsitään yhdessä resursseja, joiden avulla voidaan vahvistaa yksilöiden ja ryhmien identiteettiä heille ominaisessa sosiaalisessa kehityksessä ja kulttuurissa oman yhteisönsä, alueensa sisällä (mts. 27). Tavoitteenamme on toimia avoimesti yhdessä ja etsiä erilaisia menetelmiä ja kokemuksia toimia Kotikartanossa ja lähialueella. Ajatuksenamme on luoda yhteistyökumppaneiden kanssa kontakteja, jotka tuovat elämyksiä arkeen.
- Luodaan vuorovaikutuksellisia yhteyksiä yksilöiden ja ryhmien välille, jolloin voidaan päästä innostamisen perustavoitteeseen: ihmisen vapauden ja autonomian vahvistumiseen (mts.28). Haluamme toimintatuokioiden avulla kehittää uutta toimintakulttuuria vaikeimmin kehitysvammaisten asukkaiden elämään ja samalla tarjota heillekin mahdollisuus valinnan vapauteen.

Tekemämme jäsenyyksen perusteella totesimme sosiokulttuurisen innostamisen teorian soveltuvan hyvin opinnäytetyömme toimintatuokioihin ja jatkoimme kohti toimintaa.

Sosiokulttuurisen innostamisprojektin kulku

Alkutilanne-----Aktiviteettien ja projektien ohjelmointi-----Lopputilanne

A = Alkukartoitus ja sosiaalinen diagnoosi

- Kokonaistilanteen kartoittaminen
- Kulttuurisen tilanteen analyysi
- Kulttuuritarpeiden kartoitus
- Kulttuuristen vaateiden tutkiminen
- Tarpeiden hierarkisointi
- Resurssien kartoittaminen

B = J.V. Merinon sosiokulttuurisen innostamisen teorianrunko

Toimintatuokiot

- 1 Tutustumiskerta 20.3.2009
- 2 Aistituokio 23.3.2009
- 3 Äänimatka "Retki kaupungille" 30.3.2009
- 4 Keväinen musiikkimaalaus 6.4.2009
- 5 Värirentoutus 17.4.2009
- 6 Huilumusiikki- ja hajuaistituokio 27.4.2009
- 7 Yhteislaulutuokio 7.5.2009
- 8 Musiikkituokio 11.5.2009
- 9 Kevätkonsertti 15.5.2009
- 10 Aistikävely luontoon 18.5.2009

C = Työkalupakki

KUVIO 1. Sosiokulttuurisen innostamisprojektin kulku

6 KOTIKARTANOLLA TOIMITAAN

Opinnäytetyömme toiminnallisessa osuudessa päivätoimintaa toteutettiin ryhmäkoti Kotikartanossa keskimäärin kerran viikossa keväällä 2009, kahdessa neljän hengen ryhmässä. Toimintatuokioihin osallistui ryhmäkodin kahdeksan vaikeimmin kehitysvammaista asukasta, jotka olivat iältään noin 30 - 66 vuotta. He valikoituivat opinnäytetyöhömme sillä kriteerillä, etteivät he osallistuneet päivätoimintaan talon ulkopuolella, kuten muut asukkaat. Toimintatuokioita järjestettiin yhteensä kymmenen.

Toimintatuokioiden tavoitteena oli tarjota asukkaille elämyksiä ja sisältöä arkeen erilaisten aistikokemuksien avulla. Kantavana teemana toiminnassa oli sosiaalikultuurisen innostamisen teorian valossa tarjotut aisti- ja musiikkielämykset. Musiikillisessa osuudessa teimme yhteistyötä Jyväskylän ammattikorkeakoulun musiikin koulutusohjelman opiskelijoiden Elina Lautamäen ja Heidi Kantasen kanssa. Kannustimme työntekijöitä mukaan suunnittelemaan toimintaa omien mahdollisuuksiensa mukaan. Jätimme Kotikartanon toimistoon ideakirjan, johon työntekijöillä oli mahdollisuus kirjoittaa toiveitaan, ideoitaan sekä havaintojaan asukkaista toimintatuokioitamme tukemaan. Kerroimme myös toiveemme, että työntekijät olisivat tervetulleita seuraamaan toimintatuokiota.

Sosiokulttuurisen innostamisen teorian tavoitteena on saada aikaan laadullinen, ei määrällinen muutos (Kurki 2008, 162). Toteuttamiemme toimintatuokioiden laatua pyrimme pitämään tasokkaana. Tähän liittyi tuokioiden jatkuva arviointi sekä kehittäminen. Koska pidimme tuokioita kerran viikossa, meillä oli mahdollisuus innostamisteorian vaatimaan perusteelliseen suunnitteluun sekä arviointiin tuokioiden välissä.

6.1. Havainnointi ja vuorovaikutus toimintatuokioissa

Tärkeää toiminnallisessa osuudessa oli tuokioiden kokonaisvaltainen havainnointi ja arviointi. Toimintatuokioiden jälkeen arvioimme tuokion kulkua yleisesti sekä yksilöllisesti jokaisen asukkaan kohdalta. Kirjasimme huomiomme pitämäämme tuokiopäiväkirjaan. Tuokiopäiväkirjan merkintöjen pohjalta ana-

lysoimme toteuttamaamme toimintaa suunnitellen samalla seuraavaa toimintatuokiota. Teimme asukkaista myös yksilölliset yhteenvedot, joissa arvioimme toimintatuokioiden toteutumista jokaisen asukkaan osalta. Nämä yhteenvedot tulevat työyhteisön käyttöön osana kokoamaamme työkalupakkia. Opinnäytetyön liitteenä on kuva työkalupakista ja sen sisällöstä (liite2) sekä yhden asukkaan yhteenvedo toimintatuokioihin osallistumisesta (liite 3).

Havainnot arvioidessa käytimme menetelminä *prosessiarviointia ja sisäistä arviointia*. Sosiokulttuurisessa innostamistoiminnassa on tärkeää määritellä mitä arvioidaan (ks. kohta Sosiokulttuurisen innostamisen käsitteitä, Arviointi, luku 2.1). Opinnäytetyössämme toimintatuokioiden aikana arvioimme

- millainen päivätoiminta tukee asukkaiden hyvää arkea ja tuo siihen virikkeellistä sisältöä
- millaiset toimintamenetelmät sopivat helposti toteutettavaan päivätoimintaan ja tukevat samalla työntekijöiden työssä jaksamista.

Toimintatuokioiden aikana halusimme luoda luottamuksellisen ja turvallisen ilmapiirin voidaksemme tulkita oikein asukkaiden sanattomia viestejä. Huomioimme jokaisen asukkaan yksilönä ja toimimme heidän oman äänensä kuuluviin. Tunneyhteys asiakastilanteissa syntyy samanvertaisesta, avoimesta ja asiakasta kunnioittavasta kohtaamisesta. Tämä on ammatillisesti eettistä asiakkaan ihmisarvon ja yksilöllisyyden kunnioittamista ja myös innostamisen ideologiaa, jossa kyse on aina ”ihmisten välisestä kohtaamisesta, palvelusta, dialogista ja solidaarisuudesta” (Kurki 2008, 162).

Juujärven, Myyrin & Pesson kirjassa *Eettinen herkkyyden ammatillisessa toiminnassa*, kerrotaan kuinka roolinottoa ja samauttamista voidaan hyödyntää tunneyhteyden luomisessa asiakkaan ja työntekijän välillä. Roolinotto on tiedonkäsittelyprosessi, jolloin eettisesti herkkä ihminen pystyy asettumaan toisen ihmisen asemaan. Juujärvi, Myyrin & Pesson kuvaavat kirjassaan Hoffmannin tulkintaa kolmenlaisesta roolinotosta. Roolinotto voi olla a) keskittymistä itseensä, jolloin työntekijä pohtii miltä hänestä tuntuu tilanteessa, b) eläytymistä asiakkaan tuntemuksiin tai c) samanaikaista tai vuorottelevaa pohdintaa, mitä työntekijä itse tai asiakas tuntee tilanteessa. (Juujärvi, Myyrin & Pesson 2007, 81.)

Työntekijän herkkyys vuorovaikutustilanteissa näkyy hyvin samauttamisen aikana. Samauttaminen on asiakkaan huomioimista kokonaisvaltaisesti, jolloin työntekijä voi luoda asiakkaaseen alitajuntaan perustuvan tunneyhteyden sanallisesti tai ei-sanallisesti. Mukauttamalla oman kehonkielensä myötäilemään asiakkaan asentoja ja eleitä työntekijä tukee samalla asiakkaan ilmaisua ei-sanallisesti. Toisaalta sanoilla voi olla omakohtaisia sisältöjä ja on ymmärrettävä sanojen merkitys asiakkaan elämänkaaressa. Sanallinen samauttaminen on saman kielen puhumista asiakkaan kanssa. (Juujärvi, Myyry & Pessa 2007, 86–87.) Samauttamisen avulla loimme toimintatuokioissa asukkaisiin luottamuksellisen suhteen, havainnoiden asiakkaiden aitoja, välittömiä reaktioita eri tilanteissa samalla tukien heidän omia ilmaisukeinojaan.

Hyödynsimme asukkaiden olemuskieltä heidän tuntemustensa tulkinnassa. Varhaisten vuorovaikutustaitojen varassa olevilla vaikeavammaisilla henkilöillä usein ainoana ilmaisukeinona on olemuskieli. Olemuskielen tulkinnassa havainnoidaan vuorovaikutuskumppanin koko kehoa ja ollaan aidosti läsnä kuunnellen kumppania ja vastaten hänen reaktioihinsa. Toimintatuokioihin osallistuneiden kanssa pyrimme hienovaraiseen vastavuoroiseen kommunikointiin. (Vaikeimmin kehitysvammaisen vuorovaikutuskumppani 2009.) Esimerkiksi maalaustuokiossa tunnustelimme yhdessä pensseleitä, papereita ja aistikävelyn aikaan luonnossa havainnoimme heidän reaktioitaan luonnon ääniin sekä tuoksuihin ja pyrimme samanaikaisesti yhteisiin aistikokemuksiin.

Kehitimme toimintaa jatkuvasti arviointimme sekä työyhteisöltä tulleen suullisen palautteen pohjalta. Kehitimme jokaiselle kerralle erilaista ja laadullisesti parempaa toimintaa sosiokulttuurisen innostamisen tavoitteiden mukaisesti.

6.2. Toimintatuokiot

Toimintaa suunniteltaessa ja toteuttaessa otimme huomioon asukkaiden aisti-toiminnan vahvuudet ja pulmat. Neljällä ryhmän jäsenellä oli näkövamma. Kaksi heistä oli täysin sokeita ja muilla oli eriasteisia näön ongelmia. Huomioimme tämän kertomalla jatkuvasti ääneen mitä tapahtuu sekä tuomalla esineet aina mahdollisimman läheltä katsottaviksi. Tarjosimme aina myös mahdollisuuden ”katsella” esineitä tunnustelemalla niitä.

Kaikki asukkaat olivat kuulevia, jonka vuoksi halusimme korostaa erilaisia musiikillisia elämyksiä jokaisessa toimintatuokiossa. Halusimme tarjota mahdollisimman monipuolisia musiikkielämyksiä ja tuoda asukkaiden kuultavaksi myös sellaista musiikkia, mitä emme uskoneet heidän kuulevan yleensä arjessaan. Yhteislaulutuokioon halusimme koota tutumpia kotimaisia sävelmiä, joita tiesimme asukkaiden kuulleen aiemmin joko Kotikartanossa tai eri tapahtumissa.

Toimintaan osallistuvista asukkaista vain kahdella oli kommunikointimahdollisuutena puhe. Yksi asukkaista ilmaisi itseään päätään nyökäyttämällä. Muiden kanssa vuorovaikutus perustui täysin heidän olemuskielensä tulkintaan. Haluamme korostaa, että asukkaiden toiminnan analysointi toimintatuokioiden aikana perustui kokonaan omiin, yhdessä tekemiimme havaintoihin. Näiden havaintojen perusteella arvioimme toimintaa sekä kehitimme sitä.

Suurimman osan tuokioista pidimme Kotikartanon salissa, johon kokoonnuimme aina ringiin istumaan. Alussa juttelimme yleisiä kuulumisia, jonka jälkeen kerroimme tuokion kulusta.

Seuraavassa kuvailemme toteuttamamme kymmenen toimintatuokion tavoitteet ja etenemisen sekä havaintomme ja arviointimme sosiokulttuurisen innostamisteorian valossa. Toimintatuokiot olivat opinnäytetyömme merkityksellisin osio. Halusimme tämän vuoksi kuvata jokaisen tuokion suunnittelua, toteutusta, arviointia ja kehittämistä.

Tutustumiskerta

Paikalla 20.3.2009 oli meidän kolmen sosionomiopiskelijan lisäksi toimintaan osallistuvat kahdeksan asukasta sekä opinnäytetyömme ohjaaja Kotikartanolta. Tilana tuokiossa oli Kotikartanon sali. Musiikkina oli Egil Fylling *Wisdom from the Past* (2005).

Tavoitteet:

Luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen perustan luominen ja sopivan rauhoittavan musiikin löytäminen tuokioiden alkumusiikiksi.

Tuokion kulku:

Aloitimme tuokion rauhallisella Egil Fyllingin musiikilla. Opinnäytetyömme ohjaaja Kotikartanosta kertoi tarkemmin toimintaan osallistuvista asukkaista, heidän tarpeista, mieltymyksistä sekä työntekijöiden toiveista opinnäytetyön suhteen. Ideoimme ja suunnittelimme yhdessä kevään toimintatuokioita. Tarkkailimme asukkaiden reaktioita musiikkiin keskustelun lomassa.

Havainnot ja arviointi:

Taustalla soinut musiikki sai selkeästi aikaan reaktion asukkaissa. Erityisesti yksi Egil Fyllingin cd-levyn kappaleista tuntui herättävän asukkaiden mielenkiinnon sekä rauhoittavan heitä. Päätelimme, että tutustumiskerran alkuun valitsemamme kappale ” So many to make time for” oli mieluisa asukkaille ja päätimme käyttää samaa musiikkia jatkossakin tuokioiden alkumusiikkina. Arvioimme toistuvan alkumusiikin tuovan struktuuria tuokioiden kulkuun sekä auttavan asukkaita yhdistämään musiikki alkavaan tuokioon.

Päätimme jatkossa toteuttaa päivätoimintaa kahdessa neljän hengen ryhmässä, jotka ohjasimme peräkkäin. Tämä takasi toiminnan sujuvuuden, koska asukkaat tarvitsevat paljon tukea. Ryhmäjako myös mahdollisti toiminnan havainnoinnin sekä arvioinnin tehokkaimmin. Ryhmäjaot teimme ohjaajan suositusten mukaan asukkaiden omien päivärytmien ja aiemmin Kotikartanossa havaitun ryhmädynamiikan perusteella.

Aistituokio

Paikalla 23.3.2009 oli meidän kahden sosionomiopiskelijan lisäksi molemmissa ryhmissä neljä asukasta. Tilana oli Kotikartanon sali. Alkumusiikkina oli Egil Fyllingin levyiltä Wisdom from the Past (2005) kappale So many to make time for. Muu tuokion aikana kuunneltu musiikki oli Egil Fyllingin levyn Wisdom from the Past (2005) muut kappaleet.

Tavoitteet:

Tuokion tavoitteena oli tarjota asukkaille erilaisia tunto-, näkö ja kuuloaistimuksia eri materiaalien sekä esineiden avulla. Tavoitteena oli myös luoda kontrasteja, esimerkiksi pehmeä-kova/karhea, pieni-suuri ja kevyt-painava.

Tuokion kulku:

Aloitimme tuokion kuuntelemalla alkumusiikkia. Tämän jälkeen kierrätimme jokaisen sylissä sametilla päällystettyä ”aistilaatikkoa”, jolloin heillä oli mahdollisuus tuntea laatikon paino, muoto sekä tunnustella pehmeää pintaa. Laatikon sisältä löytyi eri esineitä ja materiaaleja, joihin asukkaat saivat tutustua. Katsoimme (näköaisti) ja tunnustelimme (tuntoaisti) yhdessä erilaisia kankaita ja esineitä, hivelimme niillä asukkaiden ihoa (tuntoaisti) ja kuuntelimme niistä lähteviä ääniä (kuuloaisti). Kontrastipareina olivat pehmeä-kova, sileä-karhea ja kevyt-painava. Tuokion lopuksi heiluttelimme erivärisiä kankaita, katselimme niiden värejä (näköaisti) aistimme kankaiden heiluttamisesta syntyvää il-mavirtaa (tuntoaisti).

KUVIO 2. Aistilaatikko kiinni ja auki

Havainnot ja arviointi:

Osa asukkaista tunnusteli ja havainnoi uteliaina esineitä, mutta toisille kaikki tuntoaistimukset eivät olleet mieluisia. Esimerkiksi eräälle asukkaalle pehmeällä karvalla posken sively oli miellyttävää ja rauhoittavaa, mutta kovemmallalla esineellä koskettaminen aiheutti hylkivän reaktion. Koska tuntoaistimukset selvästi herättivät asukkailla erilaisia reaktioita, päätimme tulevissakin tuokioissa tarjota mahdollisuuksia tuntoelämyksille. Aistituokion toteuttaminen on mielestämme vaivatonta, jos toteuttamista varten on olemassa valmiina erilaisia aistimateriaalipaketteja. Työkalupakkiin kokosimme erilaisia aistimateriaaleja.

KUVIO 3. Kontrasteja tuntoaistille

Äänimatka ”Retki kaupungille”

Paikalla 30.3.2009 oli me kolme sosionomiopiskelijaa sekä molemmissa ryhmissä neljä asukasta. Tilana oli Kotikartanon sali ja alkumusiikkina soi Egil Fyllingin *Wisdom from the Past* (2005) – levyltä kappale *So many to make time for*.

Tavoitteet:

Tavoitteena oli tarjota asukkaille mielikuvamatka erilaisia äänimaisemia hyödyntäen ja kuulo- sekä hajuaistia aktivoiden.

Tuokion kulku:

Alkumusiikin jälkeen cd:ltä kuunneltiin (kuuloaisti) äänimatka ”Retki kaupungille”. Kokosimme äänimateriaalin äänimaailman Denis Mercierin levyltä *Sound Library / Conception et réalisation* (1989). Äänimatkan kesto oli 22 minuuttia. Kunkin äänimaiseman aikana kuvailimme, missä mennään, mitä tapahtuu sekä kyselimme asukailta, kuuluuko ääniretken aikana tuttuja ääniä.

Äänimatkan kulku:

1. ”Kotikartanon maisemissa” (luonnon ääniä, järven aallot)
2. ”Taksilla kaupunkiin” (auton ääniä)
3. ”Matkakeskuksella pois kyydistä” (linja-auton ja junan ääniä)
4. ”Kahvilla kävelykadulla” (kävelykadun hälinää, kahvilan ääniä & kahvin tuoksuttelua kahvipaketista)
5. ”Paluumatka Kotikartanolle” (auton ääniä)
6. ”Kotona taas”(luonnon ääniä)

Lopuksi heilutimme kankailla keväisen tuulenvireen.

Havainnot ja arviointi:

Asukkaat kuuntelivat keskittyneesti äänimatkan aikana. Äänielämykset tuntuivat olevan suurimmalle osalle mielenkiintoa herättäviä. Yhden asukkaan kohdalla äänimatkan aikana aaltojen äänet saivat asukkaan käpertymään sikiöasentoon, vaikka hän oli aiemmin kuunnellut ääniä kiinnostuneena. Pohdimme pelästyikö hän ääntä tai nostattiko ääni ehkä epämieluisia muistoja? Koska kaikki reagoivat kahvin tuoksuun, päätimme toteuttaa jatkossa toimintatuokion, jossa keskitytään nimenomaan hajuaistimusten tarjoamiseen. Kokoamamme äänimatka- cd:n tekeminen oli työlästä, mutta äänimateriaalin ollessa valmiina, on äänimatka mielestämme helppo toteuttaa. Valmiita äänitallenteita on mahdollisuus lainata esimerkiksi kirjastosta. Liitimme kokoamamme äänimatka- cd:n työkalupakkiin.

Keväinen musiikkimaalaus

Paikalla 6.4.2009 olivat me kolme sosionomiopiskelijaa sekä molemmissa ryhmissä neljä asukasta. Tilana oli Kotikartanon sali. Alkumusiikkina Egil Fylling: *Wisdom from the Past* (2005) kappale *So many to make time for*. Maalauksen aikana musiikkina Emma Salokoski Ensemble: *Kaksi mannerta* (2006) ja Rajaton: *Boundless* (2001).

Tavoitteet:

Tavoitteena oli aktivoita tunto-, näkö- ja kuuloaisteja värien, maalausvälineiden ja musiikin avulla sekä maalata yhdessä musiikin soidessa taustalla.

Tuokion kulku:

Alkumusiikin jälkeen tutustuimme aiheeseen tunnustelemalla (tuntoaisti) ja katselemalla (näköaisti) maalauksessa käytettäviä välineitä; erilaiset maalarin pensselit, superlon ”tuputtimet”, paperi, maalausalusta ja väripurkit. Esittelimme seuraavaksi maalauksessa käytettäviä värejä: keltainen, punainen, oranssi, vihreä ja sininen (näköaisti). Asukkaat valitsivat mieleisensä värin/värit ja maalausvälineen, jonka jälkeen maalasimme näillä väreillä musiikin soidessa (kuuloaisti) asukkaita avustaen. Osa asukkaista ei halunnut osallistua maalaukseen. He olivat mukana tuokiossa musiikkia kuunnellen ja tarjosimme heille mahdollisuuden tunnustella maalausvälineitä. Sivelimme myös asukkaita pensseleillä ja maalauspaperilla.

Havainnot ja arviointi:

Välineitä tunnusteltaessa osa asukkaista työnsi ne pois, osa taas kiinnostui niistä ja halusi tunnustella lisää. Muutamat innostuivat maalaamisesta maalausten useammankin työn avustettuna. Heille, jotka eivät osoittaneet mielenkiintoa maalaamiseen, halusimme kuitenkin antaa mahdollisuuden muihin virikkeisiin, esimerkiksi musiikin ja tuntoaistimusten avulla. Eräs usein hermostuneesti käyttäytyvä asukas rauhoittui, kun kokeilimme hänen poskensa siveilyä sileällä maalauspaperilla. Lisäksi hän selvästi havahtui paperista lähtevään ääneen ja kuunteli kiinnostuneena. Myös monet muut pitivät pensseleillä ja paperilla sivelestä. Tämän perusteella päätimme seuraavalla kerralla toteuttaa tuntoaistia stimuloivaa toimintaa. Aukkaat, jotka näkivät ja pystyivät itse valitsemaan, esimerkiksi nyökkäämällä tai puheella, valitsivat myös värin millä maalasivat. Halusimme kokeilla lisää värien tuomista jossain muodossa seuraavaan tuokioon. Musiikki tuntui meistä jälleen olevan kaikille asukkailla mieluisaa, totesimme sen soveltuvan tuokioihin erittäin hyvin. Maalaustuokion valmistelut ja siivous vievät aikaa, mutta maalaustuokio sinällään ei ole kokemuksemme mukaan vaikea toteuttaa ja soveltuu päivätoimintaan. Asumisyksikössä oli valmiina tarvittavat värit ja pensselit.

KUVIO 4. Maalaushetki
(kuvaa muokattu tunnistamisen estämiseksi)

KUVIO 5. Valmiita maalauksia

KUVIO 6. Olemuskielen tulkintaa
(kuvaa muokattu tunnistamisen estämiseksi)

Värirentoutus

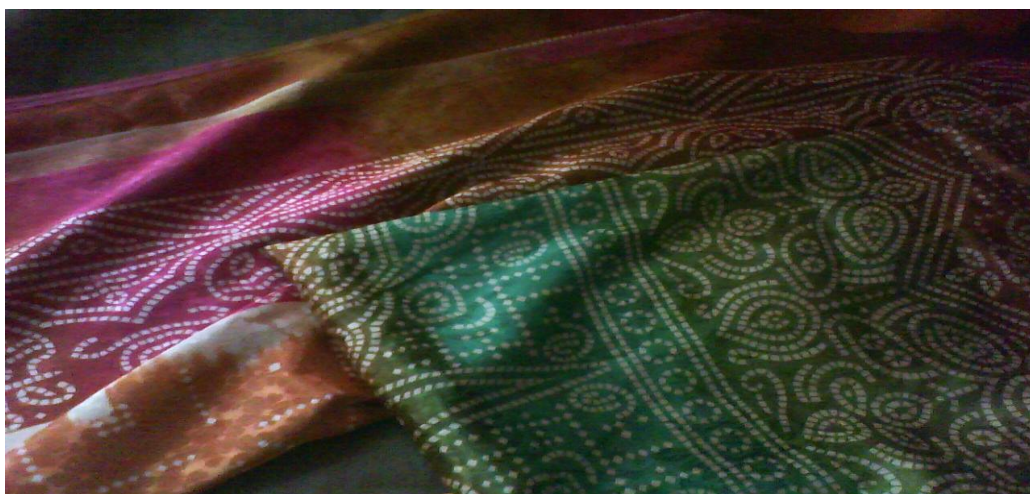
Paikalla 17.4.2009 meitä oli kaksi sosionomiopiskelijää, ryhmistä toisessa oli kolme ja toisessa viisi asukasta. Tilana oli Kotikartanon sali. Alkumusiikkina oli Egil Fyllingin levytä Wisdom from the Past (2005) kappale. So many to make time for. Rentoutusmusiikkina oli Cirque de Soleilin Varekai-levyn (2003) musiikkia.

Tavoitteet:

Tavoitteena oli tarjota levollinen rentoutustuokio, jossa tunto-, näkö- ja kuuloaistimusten avulla loimme asukkaille mukavan ja rauhallisen hetken arkeen.

Tuokion kulku:

Ennen tuokiota levitimme erivärisiä kankaita peittäen niillä television, pöydän ja sohvan. Halusimme luoda tilaan kankailla uuden värimaailman (näköaisti). Alkumusiikin jälkeen vaihdoimme erilaiseen, mielestämme rentouttavampaan tunnelmaan Cirque de Soleilin musiikin avulla (kuuloaisti). Luimme asukkaille värirunon, joka johdatteli meidät kaikki värien tunnelmalliseen maailmaan (kuuloaisti). Ennen hierontaa esittelimme asukkaille rentoutustuokiossa hyödynnettäviä välineitä (erituntuiset kankaat ja pallot, siveltimet), joita he saivat tunnustella (tuntoaisti). Tuokio jatkui hieromalla ja hivelemällä asukkaita käsillä, kankailla sekä sileillä palloilla että nystyräpaloilla (tuntoaisti). Musiikki soi koko ajan taustalla (kuuloaisti). Lopuksi leyhyttelimme värikkäitä kankaita asukkaiden läheisyydessä (tuntoaisti).

KUVIO 7. Värentoutuksen kankaita

Havainnot ja arviointi:

Tuokion alussa muutama asukas oli hermostuneen oloinen, mutta he rauhoituivat alun jälkeen. Syitä tähän voi olla useita, pohdimme esimerkiksi rauhallisen musiikin, värien tai kosketuksen vaikutusta. Kaikki asukkaat antoivat hierontaa itseään. Erityisesti käsillä ja palloilla hierominen tuntui olevan monille mieluista. Yleisesti totesimme rentoutustuokion onnistuneen hyvin. Asukkaat vaikuttivat rauhoittuvan tuokion aikana ja kaikki hiljentyivät kuuntelemaan musiikk-

kia ja aistimaan lopuksi kankaiden luomaa ilmavirtaa. Värirentoutus oli helppo toteuttaa. Erivärisiä kankaita uskomme löytyvän vaivattomasti asumisyksiköistä ja musiikkina voidaan käyttää erilaisia äänimaisemia. Liitimme työkalupakkiin muutamia kankaita sekä käyttämämme musiikki -cd:n.

Huilumusiikki- ja hajuaistituokio

Paikalla 27.4.2009 oli meidän kolmen sosionomiopiskelijan lisäksi musiikinopiskelija Elina. Tällä kerralla tuokio toteutettiin yhdessä ryhmässä, paikalla olivat kaikki kahdeksan aiemmissa toimintatuokioissa olleet asukkaat. Tuokioon osallistui lisäksi muutama muu Kotikartanon asukas sekä työntekijä. Tilana oli Kotikartanon yhden asuintuvan oleskelu- ja ruokailuhuone. Tämä tuokio toteutettiin yhtenä ryhmänä. Alkumusiikkina soi jälleen Egil Fyllingin Wisdom from the Past (2005) – levyltä kappale So many to make time for. Muu tuokion aikana kuunneltu musiikki oli Richard Warnerin levyltä Quiet heart; Spirit wind (1996).

Tavoite:

Tavoitteena oli elävän musiikin tuominen asukkaiden kotiin. Uskoimme huilumusiikin olevan monille uusi kokemus, joka voisi herättää erilaisia tunteita. Tuoksupurkkien avulla halusimme suoda erilaisia ruoanlaittoon liittyviä hajuaistimuksia asukkaille.

Tuokion kulku:

Alkumusiikin jälkeen oli esittelykierros, jossa tutustuimme kaikkiin tuokioon osallistujiin. Oman esittelynsä jälkeen musiikinopiskelija Elina esitteli poikkihuiluaan ja siitä lähteviä erilaisia korkeita ja matalia ääniä (kuuloaisti). Tämän jälkeen hän kyseli, mitä osallistujat olivat pitäneet huilun äänistä. Tuokio jatkui Elinan soittaessa noin kymmenen minuuttia huilulla. Musiikkituokion päätyttyä haistelimme vielä erilaisia tuoksuja ”tuoksupurkeista” (hajuaisti). Tuoksuina kahvi, kaneli, pippuri, valkosipuli, lime ja vanilliinisokeri. Taustalla soi tuokioon valitsemamme rauhallinen musiikki.

Havainnot ja arviointi:

Huilumusiikki herätti erilaisia reaktioita asukkaissa. Huilun soidessa eräs asukkaista muuttui rauhattomaksi ja pyrki tilasta pois. Muut asukkaat kuunteli-

vat kiinnostuneen oloisina Elinan soittoa. Osa asukkaista ei osoittanut mielenkiintoa tuoksupurkkien haistelua kohtaan. Toisille taas tuoksut toivat voimakkaitakin elämyksiä. Eräs tuokioissa yleensä levottomasti elehtinyt asukas lopetti liikehdinnän ja rauhoittui haistelemaan tuoksuja. Elävä huilumusiikki tarjosi todellista vaihtelua arkeen. Musiikki- ja tuoksutuokio oli kaiken kaikkiaan onnistunut kokonaisuus. Onnistunut yhteistyö Elinan kanssa antoi vahvistusta aiemmille havainnoillemme musiikin soveltuvuudesta toimintatuokioihin osallistuville asukkaille. Suunnittelimme yhdessä Elinan kanssa musiikillista yhteistoimintaa, jotka toteutettaisiin toukokuussa musiikkituokion sekä kevätkonserтин muodossa. Jos työyhteisön sisältä löytyy musiikin harrastajia tai työntekijöillä on kontakteja esimerkiksi musiikin opiskelijoihin, on elävän musiikin tuokion järjestäminen helpompaa. Tuoksuelämysten tarjoaminen on yksinkertaista arjessa, koska erilaisia tuoksuja ja hajuja löytyy runsaasti kodista. Työkalu-pakki sisältää tuoksupurkkeja.

Yhteislaulutuokio

Paikalla 7.5.2009 oli kaksi sosionomiopiskelijaa sekä molemmissa ryhmissä neljä asukasta. Tilana oli Kotikartanon sali. Alkumusiikkina oli Egil Fyllingin levyiltä *Wisdom from the Past* (2005) kappale *So many to make time for*. Laulettavat yhteislaulut olimme koonneet lauluvihkoon sekä cd:lle, joka soi taustalla meidän opiskelijoiden laulaessa.

Tavoitteet:

Tavoitteena oli viettää mukava hetki yhdessä tuttuja kotimaisia sävelmiä laulaen ja kuunnellen musiikista nauttien.

Tuokion kulku:

Alkumusiikin jälkeen lauloimme tuokiota varten kootusta lauluvihkosta suomalaisia lauluja cd:n säestyksellä.

Havainnot ja arviointi:

Yksi asukas oli tuokion aikana levoton, muut osallistuivat tuokioon mielestämme innostuneesti. Eräs asukkaista, joka yleensä halusi istua tuokioiden aikana sivummalla, hakeutui oma-aloitteisesti muiden ryhmäläisten kanssa samaan rinkiin. Havaitsimme yleisesti yhteislaulujen aikana asukkaiden ole-

muksesta ja kasvoilta iloa ja naurua. Pohdimme voisiko yhteislaulukokemus toimia asukkaiden yhteenkuuluvuuden tunteen kasvattajana lisäten asukkaiden osallisuuden tunnetta arjessaan. Yhteislaulutuokio toimi mielestämme hyvin tälle kohderyhmälle. Cd:n sekä laulunsanojen kokoaminen vei aikaa, mutta myös valmiita äänitteitä ja laulukirjoja on helppo käyttää. Sisällytimme työkalupakkiin kokoamamme cd:n sekä lauluvihkot.

Musiikkituokio

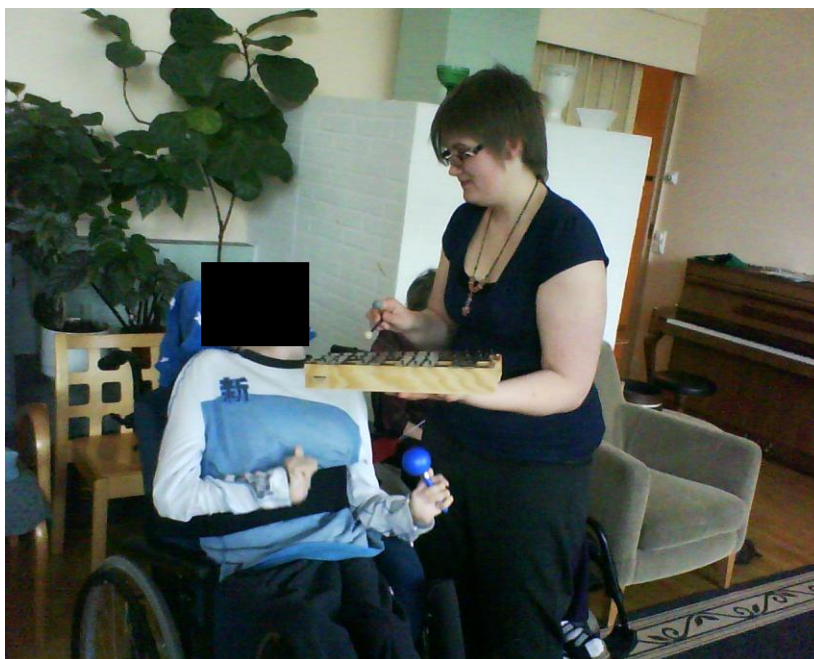
Paikalla 11.5.2009 oli meidän kolmen sosionomiopiskelijan lisäksi kaksi musiikinopiskelijaa Heidi ja Elina. Molemmissa ryhmissä oli neljä asukasta. Tuokion suunnittelusta ja ohjaamisesta vastasivat Elina ja Heidi. Me toimimme musiikkituokion aikana avustajina. Tilana oli Kotikartanon sali. Alkumusiikkina soi Egil Fyllingin Wisdom from the Past (2005)- levyltä kappale So many to make time for.

Tavoitteet:

Tavoitteena oli tuoda monenlaisia musiikillisia äänielämyksiä asukkaille.

Tuokion kulku:

Alkumusiikin jälkeen pidimme esittelykierroksen ja tutustuimme toisiimme, koska musiikinopiskelija Heidi oli tuokioissa mukana ensimmäistä kertaa. Seuraavaksi Heidi ja Elina esittelivät rytmisoittimia (marakassi, kellopele, keharumpu ja sadetikku) asukkaille. Asukkaat saivat tunnustella, kuunnella ja myös itse soittaa eri rytmisoittimia (tuntoaisti, kuuloaisti). Tämän jälkeen Heidi luki runon Elinan säestäessä poikkihuilulla. Seuraavaksi leikimme yhdessä lauleikin ”Lintu lensi oksalle”, jossa Heidi säesti pianolla Elinan laulaessa. Leikin aikana hakeuduimme asukkaiden pareiksi käsistä kiinni pidellen. Tanssimme yhdessä asukkaiden kanssa ja olimme vuorovaikutuksellisessa suhteessa leikin aikana (tuntoaisti, kuuloaisti). Tuokion lopuksi Elina luki keväisen tarinan, jota Heidi elävöitti soittaen kellopeleä ja sadetikku.

KUVIO 8. Yhteistä musiikkia (kuvaa muokattu tunnistamisen estämiseksi)

Havainnot ja arviointi:

Musiikkituokion soitin- ja äänielämykset saivat aikaan monenlaisia reaktioita. Eräs asukkaista reagoi huilun ääneen rauhattomasti liikehtimällä, samoin kuin aiemmallakin huilutuokiolla. Asukkaat olivat havaintojemme mukaan tuokion aikana levottomampia kuin yleensä. Osa asukkaista kokeili soittamista, osa taas ei halunnut kokeilla soittimia tai soittamista lainkaan. Pohdimme oliko ääniärsykeitä liikaa vai johtuiko levottomuus asukkaiden henkilökohtaisista syistä, esimerkiksi väsymyksestä. Toisaalta aprikoimme tulkitsemme asukkaiden levottoman käyttäytymisen virheellisesti aina merkiksi hermostuneisuudesta. Voihan liikehdintä olla myös musiikin aikaansaamaa innostusta. Totesimme erilaisten äänielämysten tuovan esiin toisistaan poikkeavia mielilymyksiä. Musiikkituokion toteuttaminen vaati ennakkovalmisteluja sekä yhteistyötä musiikinopiskelijoiden kanssa. Jos kontakteja musiikinosaajiin ei ole olemassa, voi tuokion toteuttaa sovelletusti esimerkiksi erilaisia musiikkimateriaaleja ja – tarinoita hyödyntäen. Kotikartanossa on myös piano sekä omia rytmisoittimia, joita voi käyttää tuokioissa.

Kevätkonsertti

Paikalla 15.5.2009 olivat kevätkonsertin ohjelmasta ja esityksestä vastaavat musiikinopiskelijat Elina ja Heidi. Me kolme sosionomiopiskelijaa olimme paikalla muun yleisön joukossa avustajina. Kotikartanon asukkaista paikalla olivat

kahdeksan toimintatuokioiden osallistujaa sekä konserttihakkeella paikalla olleet kaikki muut Kotikartanon asukkaat ja henkilökunta. Tilana oli Kotikartanon sali.

Tavoite:

Tavoitteena oli tuoda musiikillinen konsertti ja samalla kulttuurielämys asukkaiden kotiin, koska heillä on harvoin tilaisuus päästä konserttiin kodin ulkopuolelle. On myös harvinaista, että koko Kotikartanon väelle on mahdollisuus yhteiseen konserttikokemukseen.

Tuokion kulku:

Konsertin aluksi Elina ja Heidi kertoivat esitettävän konserttiohjelmiston sisällön. Tämän jälkeen Elina ja Heidi lauloivat kappaleita ja säestivät toisiaan vuorotellen pianolla, kitaralla sekä poikkihuilulla. Konserttiin sisältyi myös muutama yhteislaulu.

KUVIO 9. Kevätkonsertti

Havainnot ja arviointi:

Musiikillinen kulttuurielämys Kotikartanon väelle onnistui kokonaisuudessaan hyvin. Kotikartanon asukkaat kuuntelivat esitystä havaintojemme mukaan kiinnostuneina ja kaikki sujui hyvin. Heidi ja Elina kertoivat konserttielämyksen olleen myös heille esiintyjille antoisa kokemus. Henkilökunnalta saimme lisäksi konsertin jälkeen myönteistä palautetta ja toiveena oli, että samantapaisia

konsertteja olisi mahdollista järjestää Kotikartanolla jatkossakin. Konsertin järjestäminen edellyttää kontakteja musiikinopiskelijoihin tai muusikoihin sekä työntekijöiltä aktiivisuutta käytännön järjestelyjen suhteen.

Aistikävely luontoon

Paikalla 18.5.2009 olimme me kolme sosionomiopiskelijaa. Teimme pyörätuoleilla kävelyretken asukkaiden kanssa luontoon kolmessa eri ryhmässä. Kahdessa ensimmäisessä ryhmässä ulkoilutimme kolmea asukasta ja kolmannessa ryhmässä kahta asukasta. Retken kohteena oli Kotikartanon lähiympäristön metsäpolku sekä järvenranta.

Tavoite:

Tavoitteena oli viedä asukkaat keskelle luontoa ja metsää sekä tarjota heille monipuolinen aistielämys ulkoilukokemuksen ohella.

Tuokion kulku:

Teimme kävelyretken lähimetsän polulle ja järven rantaan. Metsään johtava polku oli töyssyinen ja täristi pyörätuolissa olevia asukkaita, antaen heille matkalla monenlaisia tuntoaistimuksia. Kuuntelimme yhdessä luonnon ääniä: lintujen laulua, ampiaisten pörinää, tuulta, puron solinaa ja puunlehtien havinaa (kuuloaisti). Sivelimme ruoholla ja koivunoksalla asukkaiden ihoa (tuntoaisti). Haistelimme kukkia, ruohoa, koivun lehtiä sekä muita luonnon tuoksuja (hajuaisti). Luontoretkellä ihailimme yhdessä myös luonnon värimaailmaa, sinistä taivasta, aurinkoa ja vihreää metsää (näköaisti).

KUVIO 10. Luonnon tuoksuja ja värejä

Havainnot ja arviointi:

Asukkaat olivat havaintojemme mukaan luonnossa tarkkaavaisia. He katselivat ympäröivää luontoa ja havahtuivat erilaisiin aistielämyksiin. Töyssyinen metsäpolku oli eräälle asukkaalle todella mieluinen ja hän nauroï polulla äänen. Mielestämme luonto toimi asukkaita rauhoittavana elementtinä ja toi heille ulkoilun yhteydessä mahdollisuuden kokonaisvaltaiseen aistielämykseen. Ympäristön vaihdos, sisältä ulos luontoon, voi jo sinällään olla arjen toiminnan laadullista parantamista. Luontoretki on helppo toteuttaa, Kotikartanon lähiympäristö tarjoaa monipuolisia ulkoilumaastoja.

KUVIO 11. Metsän äänien kuuntelua
(kuvaa muokattu tunnistamisen estämiseksi)

KUVIO 12. Sivelyä ruoholla

Toimintatuokioissamme Kylénin ymmärryksen viidestä tasosta: tilan-, ajan-, laadun-, määrän- ja syysseuraussuhteidentaju tulivat vahvasti esiin, varsinkin kolme ensimmäistä kategoriaa. Tilantajua toimme esiin pitämällä tuokioita muutamassa eri sisätilassa sekä yhden tuokion ulkona. Äänimatkan aikana hahmottelimme liikkumista eri paikkojen välillä erilaisten äänimaisemien kautta, ja esimerkiksi ”kahvilassa” ollessa tuoksuttelimme kahvin tuoksua kahvipaketista. Ajantajua harjoitimme muun muassa aloittamalla toimintatuokiomme aina samalla alkumusiikilla. Uskomme tämän tuoneen struktuuria toimintaan ja auttaneen asukkaita orientoitumaan helpommin siihen, mitä seuraavaksi tapahtuu. Tämä rutiini liittyy myös syysuhteisiin, koska tämän signaalin eli musiikin pystyi yhdistämään juuri meidän toimintatuokioihin. Toimintamme painotuksessa aisteihin, laaduntaju toteutui jokaisessa tuokiossa. Käytössämme oli erikokoisia ja -tuntuksia tunnusteltavia esineitä, materiaaleja sekä haisteltavia tuoksujia. Luontoretkeillä tunnustelimme luonnon materiaaleja, ja maalauskeran aloitimme tunnustelemalla maalaukseen tarvittavia erilaisia välineitä.

7 EETTISYYS OSANA SOSIOKULTTUURISTA INNOSTAMISTA

Sosiokulttuurisen innostamisen avulla voidaan Kurjen (2006, 181) mukaan herätellä yhteiskunnassa usein eristäytyneemmin eläviä vammaisia ihmisiä toimintaan. Hyödyntämällä erilaisia ryhmä- ja vuorovaikutuskokemuksia innostamisella voidaan motivoida ihmisiä löytämään omat mahdollisuutensa ja kykynsä toimia. Tuntiessaan itsensä hyödylliseksi omassa yhteisössään, innostamisella voidaan vahvistaa vammaisten ihmisten sosiaalista osallisuutta koko yhteiskunnassa. Kurki tuo esiin eettisen tasavertaisuus-ajatuksen, kuinka myös vammaisille ihmisille tulee tarjota mahdollisuus saavuttaa sosiokulttuuriseen innostamiseenkin liittyvä vapauden ja riippumattomuuden tunne elämässään. (Kurki 2006, 180–181.)

Suomen lainsäädännön edessä olemme kaikki samanarvoisia ihmisiä. Suomen perustuslaissa (L 11.6.1999/731) luvussa kaksi selvitetään yksiselitteisesti niin ihmisten yhdenvertaisuutta lain edessä kuin oikeutta elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen. Laki sosiaalihuollon asi-

akkaan asemasta ja oikeuksista (L 22.9.2000/812) turvaa taas asiakastyön tasavertaisuuden toteutumisen myös vaikeimmin kehitysvammaisten henkilöiden kohdalla. Pykälissä 4 ja 5 tuodaan esiin asiakkaan oikeus hyvään kohteluun, lisäksi pykälissä 8 ja 9 käsitellään asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja osallistumista.

Yhdistyneiden kansakuntien eli YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus myötäilee Suomen lainsäädännön humaania tasavertaista ihmisenäkemystä (United Nations Human rights 2009). Yhdistyneet kansakunnat täydensivät 13.12.2006 YK:n ihmisoikeussopimuksia vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevalla yleissopimuksella. Sosiaali- ja terveysministeriö julkaisi vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevasta yleissopimuksesta selkokielisen esitteen ja käyttää esitteessä sopimuksesta nimeä Vammaissopimus. Vammaissopimuksessa vammaisille osallisuus yhteiskunnalliseen toimintaan mahdollistetaan ympäristön saavutettavuudella, samalla edistäen vammaisten integroitumista yhteiskuntaan. (Esitteitä 2007:4.)

Vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten integroitumista yhteiskuntaan tukee myös Yleismaailmallisen ihmisoikeuksien julistuksen 27. artiklan ensimmäinen kohta, jonka mukaan ”Jokaisella on oikeus vapaasti osallistua yhteiskunnan sivistyselämään, nauttia taiteista sekä päästä osalliseksi tieteen edistyksen mukanaan tuomista eduista” (United Nations Human rights 2009). YK:n ihmisoikeussopimus, samoin kuin Suomen perustuslaki, kieltää kaikenlaisen syrjinnän, jolloin myös vaikeimmin kehitysvammaisilla henkilöillä on oikeus osallistua oman elämänsä arjen kulttuuriin ja sen luomiseen.

Toimintatuokioiden eettisyys

Eettisesti hyvän arjen toteutumiseen vaikeimmin kehitysvammaisten henkilöiden kohdalla vaikuttavat kaikki heidän lähipiiriin kuuluvat ihmiset. Työyhteisön sisäiset normit, arvot ja ammattieettiset ohjeet säätelevät toimintaa työpaikoilla. Työyhteisössä on löydettävä asiakkaalle yksilöllisiä toimintatapoja sekä säilytettävä asiakastilanteissa eettisesti hyväksyttävä kulttuuri. Sosiokulttuurisessa innostamisessa on aina mukana osallistava ote, jolloin syrjäytyneillä ihmisillä on mahdollisuus itse tulla tietoiseksi omassa arjessaan muutosta vaativista rakenteista ja olla luomassa uutta erilaista tulevaisuutta. (Kurki 2008,

88–89.) Vaikeimmin kehitysvammaisten henkilöiden parissa työskennellessä eettinen herkkyys asiakastyössä korostuu, koska asiakkaat eivät aina pysty ilmaisemaan omia toiveitaan tai pettymyksiään. Toteuttamamme päivätoiminnan tavoitteena oli tuoda vaikeimmin kehitysvammaisten henkilöiden ääni kuuluviin eettisen näkökulman sisältävän sosiokulttuurisen innostamisen avulla.

8 POHDINTA

Pohdimme opinnäytetyötä tehdessämme erilaisia tapoja toteuttaa päivätoimintaa vaikeimmin kehitysvammaisille henkilöille. Kaikilla ihmisillä tulisi olla oikeus tasa-arvoisuuteen ja hyvään elämään. Opinnäytetyömme ydinajatuksena oli vaikeimmin kehitysvammaisten henkilöiden osallistumisen tukeminen arjen kulttuuriin tarjoten osallistujille vaihtelevia elämyksiä ja virikkeitä.

Ennen toiminnan aloittamista osallistuimme henkilökunnan palaveriin ja kerroimme opinnäytetyön sisällöstä, koska koimme tärkeäksi luoda avoimen yhteistyön ilmapiirin. Työntekijöiden kanssa käydyt keskustelut asukkaiden toimintakyvystä ja mieltymyksistä olivat meille todella tärkeitä ja antoivat suuntaa toiminnan sisällön suunnitteluun. Työyhteisöltä saadut ennakkotiedot vahvistivat ajatuksiamme päivätoiminnan hyödyllisyydestä asukkaille. Saamiamme tietojen avulla pystyimme pohtimaan toiminnan sisältöä myös yksilöllisellä tasolla. Työntekijöiden toiveita ja ideoita varten viemästämme ideakirjasta saimme myös hyviä vinkkejä tuokioiden suunnitteluun.

Totesimme opinnäytetyömme prosessin aikana, että teoriapohjaksi valitsemamme sosiokulttuurinen innostaminen soveltuu hyvin vammaistyöhön vaikeimmin kehitysvammaisten henkilöiden kanssa toimiessa. Sosiokulttuurinen innostaminen korostaa kaikkien tasavertaista osallistumista oman arkensa luomiseen. Innostamalla asukkaita mukaan yhteiseen toimintaan ja kokeilemalla erilaisia menetelmiä päivätoimintaan, paransimme asukkaiden arjen laadullisuutta.

Toiminnallista osuutta suunniteltaessa päätimme ottaa kantaviksi teemoiksi aistit sekä musiikin. Suunnittelimme toimintatuokiot huomioiden vaikeimmin kehitysvammaisten osallistujien aistitoiminnan puutteet ja vahvuudet. Koska kaikki osallistujat olivat kuulevia, valitsimme musiikin tärkeäksi teemaksi. Myös oma mielenkiintomme musiikkia kohtaan innosti käyttämään sitä monipuolisesti osana tuokioita. Teimme yhteistyötä Jyväskylän ammattikorkeakoulun musiikin koulutusohjelman opiskelijoiden kanssa, joka toi päivätoimintatuokioihin laaja-alaisen musiikillisen ulottuvuuden. Yhteisten arviointiemme tuloksena totesimme yhteistyömme monipuolistaneen vastavuoroisesti ammatillista osaamista. Tämän kokemuksen perusteella ammattikorkeakoulun eri koulutusohjelmien opiskelijoiden yhteistyö sujui saumattomasti ja toivoisimme sitä olevan tulevaisuudessa enemmän. Kiitämme lämpimästi musiikinopiskelijoita Elina Lautamäkeä ja Heidi Kantasta heidän ennakkoluulottomasta rohkeudesta olla mukana kehittämässä vaikeimmin kehitysvammaisten henkilöiden musiikillista päivätoimintaa.

Lähestymistapa toimintatuokioihin aistien kautta oli onnistunut valinta. Toteuttamiemme toimintatuokioiden avulla pystyimme tarjoamaan erilaisia kulttuuri- ja aistielämyksiä asukkaille heidän omassa elinympäristössään. Omiin havaintoihimme perustuen pystyimme toteamaan, että erilaiset aistituokioiden kautta saadut kokemukset saivat asukkaissa aikaan reaktioita. Toimintatuokioihin osallistuvien ollessa vaikeimmin kehitysvammaisia henkilöitä, oli aistielämysten aikaansaamien reaktioiden tulkinta kuitenkin usein hyvin haastavaa. Toimintaa arvioidessa emme voineet varmuudella todeta, olivatko aistituntemukset olleet mieluisia vai ei. Arviointi perustui työyhteisöltä saamiimme havainnoinnin kannalta ensisijaisiin asukastietoihin ja niiden tuella tekemiimme omiin tulkintoihimme asukkaiden olemuskielestä.

Koska toive tekemällemme toiminnalliselle opinnäytetyölle nousi Kotikartanon työntekijöiltä, oli työmme selkeästi työelämälähtöinen. Konkreettiseksi työvälineeksi Kotikartanon työntekijöille opinnäytetyöstämme jää kokoamamme työkalupakki. Työkalupakkiin on kerättyä yksilölliset koosteet asukkaiden kanssa toteutetuista tuokioista sekä tuokioissa käytettyjä toimintavälineitä. Työkalupakin avulla työntekijät voivat jatkossa toteuttaa ideoimaamme toimintaa asukkaiden kanssa osana heidän arkea. Koska vaikeimmin kehitysvammaiset

henkilöt eivät pysty oma-aloitteisesti toteuttamaan muutoksia, lähi-ihmisten merkitys korostuu. Päivätoimintaa toteuttaessa huomasimme innostamisen toimivan vastavuoroisesti. Se oli meille innostajille palkitsevaa ja inspiroivaa. Jos innostava toiminta olisi osa työyhteisön toimintaa, mielestämme sillä voitaisiin työyhteisön arjen hyvinvointiin vaikuttaa myönteisesti. Ohjaajien työnkuvan monipuolistuessa työn mielekkyys kohenee. Asukkaiden vuorovaikutuksellisten tilanteiden lisääntyessä päivätoiminnan aikana on mahdollista vaikuttaa myös työntekijöiden työmotivaatioon kannustavasti.

Työkalupakin tarjoamat ideat tukevat alkuperäistä ajatustamme siitä, että päivätoiminnan pitäisi olla helposti toteutettavaa toimintaa, eikä sen suunnittelu vaatisi työntekijöiltä paljon aikaa. Toimintatuokio voi olla myös yksilöohjaus, vaikka työssämme toteutimme tuokiot ryhmämuotoisina. Myöskään ajallisesti sen ei tarvitse vaatia suuria ponnisteluja, vaan toimintaa voi toteuttaa myös lyhyenä tuokiona tai sisällyttäen se esimerkiksi johonkin perushoidon tehtävään. Toivomme työkalupakin toimivan työntekijöille innostajana ja motivoivan kehittämään ja soveltamaan uusia toimintatapoja, jotka rikastuttaisivat asukkaiden arkea sekä heidän omaa työtään.

Mielestämme opinnäytetyömme toimintatuokioissa mukana olleille asukkaille tulisi taata heille kuuluva osallistumismahdollisuus päivätoimintaan kodin ulkopuolella. Mutta koska opinnäytetyön tekohetkellä tätä mahdollisuutta ei vielä ollut, keskityimme sen hetkiseen tilanteeseen, eli kuinka tarjota heille virikkeellistä päivätoimintaa arjen keskelle omassa kodissaan. Marraskuussa 2009 julkaistussa Jyväskylän kaupungin Kehitysvammopalvelujen palvelustrategiassa vuosille 2010–2015 päivätoimintapalveluiden tarjontaan on kiinnitetty huomiota. Strategian laatimisen yhteydessä havaittiin, että tällä hetkellä Jyväskylässä 101 kehitysvammaista henkilöä jää täysin päivätoiminnan ulkopuolelle. Palvelustrategiassa päivätoimintapalvelujen tavoitteeksi asetetaan, että kaikille kehitysvammaisille aikuisille järjestetään päivätoimintaa yksilöllisten tarpeiden ja kykyjen mukaisesti. (Kehitysvammopalvelujen palvelustrategia 2010–2015, 2009.) Palvelustrategia tukee opinnäytetyömme aiheen ajankohitaisuutta. Uudistetun vammaispalvelulain myötä myös vaikeimmin kehitysvammaisten henkilöiden osallisuus päivätoimintaan ja samalla myös integroituminen yhteiskuntaan vahvistuu. On ymmärrettävää, että muutokset vievät

aikaa, mutta uskomme että vuoteen 2015 mennessä tilanne on tavoitteiden mukainen ja myös jokainen vaikeimmin kehitysvammaisen henkilö on mukana päivätoiminnassa.

Innostamisteorian mukaisesti tiedostamalla olemassa olevat haasteet voimme myös vaikuttaa niihin. Toivomme, että opinnäytetyömme on innostava lähtökohta vaikeimmin kehitysvammaisten henkilöiden päivätoiminnan kehittämiseksi. Projektin edetessä mieleemme tuli lukuisia uusia ideoita sekä jatkotutkimusaiheita. Kotikartanon avarat tilat olisivat mielestämme hyviä harjoitustiloja pienille kuoroille, yksittäisille muusikoille tai pienimuotoisille tanssi- ja teatteriryhmille. Piha-alue voisi olla tapahtumapaikka lähialueen pihakirpputorille. Jatkotutkimusaiheena voisi kehittää yksittäisten aistialueiden avulla sisällökkäitä virikkeitä päivätoimintaan. Tutkimuskohteena voisi myös olla erilaisten musiikillisten tyylien, rapista kansanlauluihin, vaikutusten arviointi mielen vireyteen. Samoin voisi selvittää tarkemmin värien monimuotoista maailmaa asukkaiden arjen keskellä. Opinnäytetyön aikana totesimme, että vaikeimmin kehitysvammaisten henkilöiden kanssa on mahdollista tehdä samoja asioita kuin kenen muun kanssa tahansa. Esteitä ei ole, jos me emme niitä heille aseta.

Opinnäytetyöprosessi on ollut monivaiheinen ja sen edetessä olemme syventäneet ymmärrystämme vaikeimmin kehitysvammaisten henkilöiden arjesta. Erilaiset aistituntemukset ja -kokemukset ovat meille jokaiselle henkilökohtaisesti yhtä arvokkaita. Päivätoiminta tuo vaikeimmin kehitysvammaisille henkilöille vaihtelevia aistielämyksiä sekä erilaista sisältöä elämään.

Haluamme lopuksi kiittää saamastamme tuesta ja opastuksesta opinnäytetyömme ohjaajia Raija Lundahlia, Helena Koskimiestä, Miia Mäkelää sekä Kotikartanon henkilökuntaa ja asukkaita. Erityisesti kiitämme hyvin sujuneesta yhteistyöstä päivätoimintatuokioihin osallistuneita ryhmäläisiä.

LÄHTEET

AAIDD - Amerikan kehitysvammaliitto. 2008. Kehitysvammahuollon tietopankki. Viitattu 12.10.2009. <http://www.saunalahti.fi/kup/>, päähakemisto, AAIDD.

Ahonen, H. 1993. Musiikki sanaton kieli. Musiikkiterapian perusteet. Loimaa: Loimaan Kirjapaino.

Aistien vaikutus vuorovaikutuksessa. 2007. Papunetin Internetsivut. Viitattu 9.12.2009. <http://www.papunet.net>, yleiskieliset sivut, vuorovaikutus, aistit ja vuorovaikutus.

Andrews, T. 2000. Väriterapiaopas. Helsinki: Hakapaino Oy

Bojner- Horwitz E. & Bojner G. 2007. Mielihyvistä musiikista. Vantaa. WSOY.

Esitteitä 2007:4. Vammaisia tulee kohdella samalla tavalla kuin muita ihmisiä. Sosiaali- ja terveysministeriön Internetsivut. Viitattu 15.12.2009. <http://www.stm.fi>, julkaisu, esitteitä – sarja, 2007, vammaisia tulee kohdella samalla tavalla kuin muita ihmisiä, koko julkaisu.

Haju- ja makuaisti. 2007. Papunetin Internetsivut. Viitattu 9.12.2009. <http://www.papunet.net>, yleiskieliset sivut, vuorovaikutus, aistit ja vuorovaikutus, haju ja maku.

Helsingin Yliopisto. 2009. Helsingin Yliopiston humanistisen tiedekunnan kulttuurien tutkimuksen laitoksen internet sivusto. Viitattu 7.12.2009. <http://www.helsinki.fi/kulttuurit/>, folkloristiikka, opiskelu, perinteentutkimuksen terminologia, kulttuuri.

Juujärvi, S. Myyry, L. Pessa, K. 2007. Eettinen herkkyys ammatillisessa toiminnassa. Jyväskylä:Gummerus Kirjapaino Oy.

Kaski, M.(toim.), Manninen, A. & Pihko, H. 2009. Kehitysvammaisuus. 4. uud. p. Helsinki: WSOY.

Kehitysvammaisuuden määritelmä. 2008. Vernerin Internetsivut. Viitattu 29.9.2009. <http://www.verneri.net>, yleiskieliset sivut, etusivu, tietopankki, mitä kehitysvammaisuus on.

Kehitysvammapalveluiden palvelustrategia. 2009. Jyväskylän kaupungin Internetsivut. Viitattu 15.12.2009. <http://jyvaskyla.fi> sosiaalipalvelut, palvelut vammaisille, kehitysvammapalvelut,

Kurki, L. 2002. Persoona ja yhteisö. Personalistinen sosiaalipedagogiikka. Jyväskylä: Paino Kopijyvä Oy.

Kurki, L. 2007. Innostava vanhuus. Sosiokulttuurinen innostaminen vanhempien aikuisten parissa. Anjalankoski: Solver palvelut Oy.

Kurki, L. 2008. Sosiokulttuurinen innostaminen. Muutoksen pedagogiikka.

Tampere: Juvenes Print.

Kurki, L. Nivala, E. 2006. Hyvä ihminen ja kunnan kansalainen. Johdatus kansalaisuuden sosiaalipedagogiikkaan. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Kuuloaisti. 2007. Papunetin Internetsivut. Viitattu 9.12.2009.

[Http://www.papunet.net](http://www.papunet.net), yleiskieliset sivut, vuorovaikutus, aistit ja vuorovaikutus, kuulo.

L 23.6.1977/519. Laki kehitysvammaisten erityishuollosta. Finlex -Valtion säädöstietopankin Internetsivut. Viitattu 14.12.2009. [Http://www.finlex.fi](http://www.finlex.fi), lainsäädäntö, ajantasainen lainsäädäntö, 1977.

L 3.4.1987/380 Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista. Finlex- Valtion säädöstietopankin Internetsivut. Viitattu 8.12.2009. <http://www.finlex.fi>, lainsäädäntö, ajantasainen lainsäädäntö, 1987.

L 11.6.1999/731. Suomen perustuslaki. Finlex -Valtion säädöstietopankin Internetsivut. Viitattu 28.12.2009. [Http://www.finlex.fi](http://www.finlex.fi), lainsäädäntö, ajantasainen lainsäädäntö, 1999.

L 22.9.2000/812. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista. Finlex-Valtion säädöstietopankin Internetsivut. Viitattu 28.12.2009. [Http://www.finlex.fi](http://www.finlex.fi), lainsäädäntö, ajantasainen lainsäädäntö, 2000.

L 22.12.2006/1267. Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista, Edilex. Viitattu 8.12.2009. [Http://www.kela.fi](http://www.kela.fi), lait ja säädökset, Kelan lakipalvelu, vammaisetuudet ja vammaishuolto.

Lehtinen, U., Haapala, M. & Dahlström, R-M. 1993. Aistien avulla oppimaan. Lähestymistapoja vaikeasti monivammaisten henkilöiden kehityksen tukemiseen. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.

Lääketeollinen luokitus. 2008. Vernerin Internetsivut. Viitattu 30.9.2009. [Http://www.verneri.net](http://www.verneri.net), yleiskieliset sivut, etusivu, tietopankki, mitä kehitysvammaisuus on, lääketieteellinen luokitus.

Malm, M., Matero, M., Repo, M. & Talvela, E-L. 2004. Esteistä mahdollisuuksiin - Vammaistyön perusteet. Porvoo: WS BookWell Oy

Mäkelä, M. 2009. Ohjaaja, ryhmäkoti Kotikartano, Jyväskylä. Haastattelu 27.1.2009.

Näköaisti. 2007. Papunetin Internetsivut. Viitattu 9.12.2009.

[Http://www.papunet.net](http://www.papunet.net), yleiskieliset sivut, vuorovaikutus, aistit ja vuorovaikutus, näkö.

Päivätoiminta. Sosiaali- ja terveysministeriön Internetsivut. Viitattu 8.12.2009. [Http://www.stm.fi](http://www.stm.fi), sosiaali- ja terveystoiminta, vammaispalvelut, päivätoiminta.

Reid, L. 2003. Terveyttä ja elinvoimaa väreistä. – Sopusointua kehoon ja mieleen. Painettu Kiinassa. Gummerus Kustannus Oy.

Saar, V. 2000. Aistit. S. Nurminen & V. Saar (toim.). Aistit väylänä vuorovaikutukseen ja kommunikaatioon. Helsinki: Kuulonhuoltoliitto ry.

Tuntoaisti. 2007. Papunetin Internetsivut. Viitattu 9.12.2009.

[Http://www.papunet.net](http://www.papunet.net), yleiskieliset sivut, vuorovaikutus, aistit ja vuorovaikutus, tunto.

United Nations Human rights. Official UN Universal Declaration of Human Rights Home Page. Viitattu 15.12.2009.

[Http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Introduction.aspx](http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Introduction.aspx), Search by Language, Finnish.

Vaikeimmin kehitysvammainen vuorovaikutuskumppani. Papunetin Internetsivut. Viitattu 28.12.2009. [Http://www.papunet.net](http://www.papunet.net), yleiskieliset sivut, vuorovaikutus, toimiva vuorovaikutus.

LIITTEET

Liite 1. Valokuvauslupa

HEI!

Olemme kolme sosionomiopiskelijää Jyväskylän Ammattikorkeakoulusta. Toteutamme opinnäytetyömme Kotikartanon ryhmäkotiin kevään 2009 aikana. Aiheenamme on päivätoiminnan kehittäminen ja toteuttaminen vaikeasti kehitysvammaisille aikuisille. Ohjaamme päivätoimintaa maaliskoukokuussa noin kerran viikossa. Mahdollisesti valokuvaamme/videoimme ohjaustuokioita ja ajatuksenamme on lisätä valokuvia/videomateriaalia täydentämään opinnäytetyömme tekstiosuutta. Käyttäisimme kuvamateriaalia myös valmiin opinnäytetyön esitystilaisuudessa. Liitteenä opinnäytetyömme alustava aihe suunnitelma. Meihin voi ottaa yhteyttä opinnäytetyöhön liittyvissä asioissa.

Pyydämme lupaa valokuvaukseen/videointiin ja kuvamateriaalin käyttöön opinnäytetyössämme. Toivomme tämän lupalapun pikaista palauttamista Kotikartanoon oheisella palautuskuorella. Kiitos yhteistyöstä!

ASUKKAAN NIMI: _____

ANNAN LUVAN VALOKUVAAMISEEN/VIDEOINTIIN _____

EN ANNA LUPAA VALOKUVAAMISEEN/VIDEOINTIIN _____

ANNAN LUVAN KUVAMATERIAALIN KÄYTTÖÖN _____

ANNAN LUVAN KUVAMATERIAALIN KÄYTTÖÖN,
NIIN ETTEI HÄNTÄ TUNNISTA KUVISTA _____

EN ANNA LUPAA KUVAMATERIAALIN KÄYTTÖÖN _____

_____ Aika ja paikka

_____ Allekirjoitus

Liite 2. Työkalupakki Kotikartanoon

Työkalupakki kiinni

Työkalupakki avattuna

Työkalupakin aistimateriaalia

Liite 3. Yhteenveto henkilö X:n osallistumisesta toimintatuokioihin

Toimintatuokioiden aikana oli selvää, että X piti kovasti musiikista. Hän myös reagoi aina alkumusiikkiin, musiikki oli selkeästi hänelle mieluisa. Ehkä hän loppuvaiheessa jopa yhdisti musiikin alkavaan tuokioon. Ainoastaan huilun ääni tuntui olevan X:lle epämieluisa. X tarkkaili toimintaa ja oli kiinnostunut ympärillään tapahtuvista asioista. X selkeästi viihtyi muiden asukkaiden seurassa eikä arastellut uusia elämyksiä. Hän tunnusteli mielellään tavaroita ja erilaisia materiaaleja. Piti kuitenkin olla tarkkana, etteivät esineet menneet suuhun.

Aistikerralla X kuunteli musiikkia tarkasti sekä lopetti usein itsensä ”heijaamisen” ja äänitelemisen keskittyessään musiikkiin. Hän seurasi kankaiden värejä ja niiden liikettä. Hän tunnusteli kiinnostuneena kankaita sekä kiviä. Myös kivistä lähtevistä äänistä hän oli kiinnostunut ja kuunteli niitä tarkasti.

Äänimatalla X kuunteli cd:ltä kuuluvia ääniä hyvin tarkasti. Oma ”pörinä” ja jalkojen paukuttelu oli todella vähäistä.

Maalaustuokiossa X tunnusteli tarvikkeita kiinnostuneena (pensseli, alusta, paperi, värit). Maalasi opiskelijan avustamana innokkaasti useamman maalauksen.

Värirentoutuksessa X kuunteli jälleen musiikkia tarkasti. Hän piti hieromisesta nystyräpallolla sekä käsillä. Opiskelijan silittellessä X:ää vieressä seisten, hän nousi ja pyrki lähtemään liikkeelle.

Musiikinopiskelijan tuokion ajan X oli hyvin rauhaton, varsinkin musiikinopiskelijan soittaessa huilua. Hän nousi useasti ylös tuolistaan ja pyrki lähtemään pois. Huilun ääni tuntui olevan epämiellyttävä, kenties liian korkea ja kova.

Yhteislaulutuokio oli X:lle oletettavasti mieluisa. Kuunteli tarkasti musiikkia ja reippaamman musiikin alkaessa selkeästi innostui entisestään.

Kahden musiikinopiskelijan tuokiossa X kuunteli keskittyneesti rummun sekä kellopelin ääniä. Jälleen kerran huilun soidessa X oli rauhaton. Käsityksemme siitä, ettei X pidä huilun äänestä, vahvistui. Pohdimme sen olevan liian kimeä/kova.

Luontoretken aikana X kuunteli tarkasti ympäröiviä ääniä, ja tarkkaili ympäristöä keskittyneesti. X:lle ulkoilu luonnossa oli selkeästi mieluisa kokemus.